ئەم کتێبە شایانی خوێندنەوەیە، لەبەرئەوەنا کە کتێبێکی دانسقەیە..

بێ دوودڵی ئەم هەوڵەش بێ خەوش نیە، بەڵام بەسەرهاتەکە گرنگە، بەشبەحاڵی خۆم هەوڵی کەسانی ترلەم بارەیەوە بەکەم ناگرم، بەتایبەتیش راپۆرتەکەی ڕێکخراوی میدلٚ ئیست ووٚچ، بە بەرهەمێکی بایەخدار دەزانم دەربارەی تاوانی ئەنفال بەگشتی و دەربازبوانی کۆمەڵکوژی بەبەتایبەتی کە لەلایەن دوو لێکۆلیاری بە ئەزمون و شارەزای داکۆکیکار لەمافی مرۆڤەوە نوسراوە ئەوانیش یوست هیلتەرمان و جیمیرا رۆن کە زۆر بێلایەنانەو راستگۆیانە بەفراوانی لە دەربارەی ئەنفال و جینۆسایدی کورد کاریان کردووە. بەوحاڵەشەوە کەکون و کەلەبەری زۆری ئەو تاوانەیان تەی کردووەو بە دوای سەرەداوەکانی ئەنفالدا گەراون، کەچی هێشتا ئەوە لەلای من پرسیارێکی بێ وەڵامەو نازانم بۆچی هیچکام لەدەربازبوانی کۆمەڵکوژی کورێمیان نەدواندووە، بۆچی وەکو شەش دەربازبووەکەی تری گەرمیان نەبوونە بەشێک لە راپۆرتەکەیان..؟! لەکاتێکدا بەدرێژی باس و خواس لەسەرکۆمەڵکوژی کورێمێ کراوەو تەنانەت زانیویشیانە شەش کەس لەکۆی سی و سێ کەس لەو کۆمەڵکوژیە دەربازبوون..؟! لە بەرئەوە زیادە رۆیی نیەکە بلێم پێویستە هەموو مرۆڤدۆستێک بەتایبەتیش کورد بەسەرهاتی هاشم بخوێنێتەوە.

عومەر محەمەد

هاشم

بەسەرهاتی دەربازبوویەکی کۆمەڵکوژی گوندی کورێمێ

قۆناغی هەشتەمی ئەنفالی ناوچەی بادینان

1988.8.28

هاشم

دەربازبوویەکی تری کۆمەڵکوژی ئەنفال .

بەسەرهاتی ئەو پیاوەی لە دۆزەخی ئەنفال گەڕایەوە

عومەرمحمەد
Omerm2006@yahoo.com
07701520287

٢٠١١ سلێمانی

- ناوی کتێب: هاشم
- نوسەر : عومەر محمەد
- بابەت: بەسەرهات
- نەخشەسازیی کۆمپیوتەر: نوسەر
- نەخشەسازیی بەرگ: زانیار نەجمەدین
- زنجیرە:
- تیراژ:
- ژمارەی ( ) ی وەزارەتی رۆشنبیری سلێمانی پێدراوە.
- چاپ: چاپخانەی
- کەرکوك - ٢٠١١

بەسەرهاتی دەربازبوویەکی کۆمەڵکوژی گوندی " کورێمێ"

لە قۆناغی هەشتەمی ئەنفالی ناوچەی بادینان.

١٩٨٨/٨/٢٨

پاشئەوەی کۆمەڵەی روناکبیری و کۆمەڵایەتی کەرکوك بریاری لەچاپدانی ئەم کتێبەو ١١ کتیبی تریان پێدام منیش کەوتمە خۆو یەکەمین کتێب کە ئامادەم کرد ئەم بەسەرهاتەی هاشم بوو کەوا ئێستا لەبەردەستتدایە، بەڵام بەداخەوە ئەوە بۆ ساڵێك زیاتر دەچێت، من هەر چاوەڕوانم، کوردیش دەمێکە وتوویەتی بێچاوی لەچاوەروانی خۆشترە، بۆیە بریارمدا چیتر ئازاری چاوەروانی نەچێژم و لەماڵپەری دەنگەکان ولەتۆری ئەینتەرنێت بڵاوی بکەمەوە .بەبێ ئەوەی هیچ لەو رونکردنەوەیە لابەرم کە بۆ لە چاپدانی، لەلایەن کۆمەڵەی روناکبیریەوە ئامادەکرابوو

ووتەی بەرایی

خوێنەری خۆشەویست

ئەم کتێبەی بەردەستت شایانی خوێندنەوەیە، ئەوەش لەبەرئەوەنا کە کتێبێکی دانسقەیەو لە ئاستێکی هونەری بەرزدا نوسراوەو چاپکراوە.. نا بەپێچەوانەوە بێ دوودڵی دەڵێم بێ خەوش‌و کەم‌و کوڕی نیە، بەڵام بەسەرهاتەکە گرنگ‌و دانسقەیە، ئەگەرچی بەشبەحاڵی خۆم هە تا ئێستا هەوڵی کەسانی تر لەم بارەیەوە بەکەم ناگرم، بەتایبەتیش راپۆرتەکەی ڕێکخراوی میدڵ ئیست وۆچ، بە گەورەترین و بایەخدارترین بەرهەم دەزانم دەربارەی تاوانی ئەنفال‌و جینۆسایدکردنی کورد بەگشتی‌و دەربازبوانی کۆمەڵکوژی بەبەتایبەتی کە لەلایەن دوو لێکۆلیاری بە ئەزمون‌و شارەزای داکۆکیکار لەمافی مرۆڤەوە نوسراوە ئەوانیش یوست هیلتەرمانی بەرەگەز هۆلەندی‌و جیمیرا رۆن) ن کە وەکو دەبینین زۆر بێلایەنانەو راستگۆیانە بەفراوانی لە سەرئەنفال و جینۆساید قەزاوەت دەکەن. بەڵام بەوحاڵەشەوە کە کون‌و کەلەبەری زۆریان تەی کردووەو بە دوای سەرەداوەکانی ئەنفالدا گەراون کەچی هێشتا ئەوە لەلای من پرسیارێکی بێ وەڵامەو نازانم بۆچی هێچکام لە دەربازبوانی کۆمەڵکوژی کورێمیان نەدواندووەو بۆچی وەکو ئەو شەش دەربازبووەکەی تری گەرمیان نەبوونە بەشێك لەو راپۆرتە..؟! لەکاتێکدا بەدرێژی باس‌و خواس لەسەر کۆمەڵکوژی کورێمێ کراوەو تەنانەت زانیویشیانە شەش کەس لەکۆی ٣٣ کەس لەکۆمەڵکوژییەك دەربازبوون..؟! لە بەرئەوە بەزیادە رۆیی مەزانن کە بلێم پێویست دەکات هەموو خوێندەوارێك‌و مرۆڤدۆستێك بەتایبەتیش کورد بەسەرهاتەکەی هاشم بخوێنێتەوە.

بە هیوام چیدی روناکبیران‌و رۆژنامەنوسان‌و لێکۆلیاران بەتایبەتیش زانکۆکانمان بەبێباکیەوە لەو دۆسێیانە نەروانن کە من بەشبەحاڵی خۆم وا ٨ ساڵی تەمەنم بەخۆبەخش بۆتەرخان کردوون بێئەوەی هیچ بەرهەمێکم لەم پێناوەدا بۆ فرۆشتن بێت .. بەهیوام ئیتر ئەو تاوانەو بەسەرهاتی قوربانیەکان توێژینەوەی باش‌و تەندروستیان لە سەر بکرێت. هەر بە ڕاستی ئێمەی کوردو بە پلەی یەکەمیش خوێندەواران‌و رۆشنبیران‌و قوربانیانی جینۆساید قەرزاری کارە پڕ بەهایەکەی ڕێکخراوی (میدڵ ئیست وۆچ) و ڕێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ (هیومان ڕایتس وۆچ)ین.

بەڵام هەقە ئەو پرسیارە لەخۆمان بکەین تاکەی چاوەروانی ئەو رێکخراوانە بین کە وەها کارێکمان بۆ ئەنجامبدەن ..؟ ئەی مەگەر بۆخۆمان ئەرکمان چییە..؟ لەچیمان کەمە ..؟ بێگومانم ئەگەر بێباکی‌و خەمساردی نەبێت لەتواناماندایە کاری گرنگ بکەین لەم بواردەدا .

بەهیوام پێکەوە لەگەڵ کۆمەڵەی ڕوناکبیری‌و کۆمەڵایەتی کەرکوك بتوانین خزمەتێك بەم دۆسێیە بگەیەنین‌و ئەوەندەی لە تواناادا بێت بەسەرهات‌و چیرۆکەکانی قوربانیانی جینۆساید بنوسینەوە.. چونکە ئەگەر خۆمانی لێگیل نەکەین هەموومان دەزانین لە ساڵی ١٩٨٨ ەوە لەگەڵ مردنی هەر مرۆڤێکی کوردا زیاد لەچیرۆکێکیش دەمرێ‌و دەچێتە ژێرگڵ.. ئەگەرچی ئەوە ئەرکێکی سەرشانیشیانەو دەبووایە زوتر ئەم موبادەرەیان بکردایە بەڵام من لەدڵەوە سوپاسی بێ سنورم بۆ کاك شێخ محمد شاکەلی‌و کۆمەڵەی ڕوناکبیری کەرکوك دوبارە دەکەمەوە کە ئامادەییان دەربرییەوەو بریاریانداوە هەموو مانگێك کتێبێکمان لەمەڕ ئەم دۆسێی تاوانە جینۆسایدیە بۆ چاپ بکەن .. تاوانێك کە شیرازەی کۆمەڵگەی کوردی شیواندو ئابروی مرۆڤایەتیشی لەکەدارکردووە.. کەچی هێشتا دوای روخانی رژێم‌و دادگایی کردنی تۆمەتبارانیش نەکۆمەڵگەی نێودەولەتی‌و نە دەوڵەتی عێراقیش بەرکی ئەخلاقی‌و سیاسی‌و یاسایی خۆیان هەڵنەستاون‌و قەرەبووی مادی‌و مەعنەوییان نەکردووەتەوە. ! هێشتا زۆربەی تۆمەتبارانی تاوانەکە دادگایی نەکراون.. بێگومان مەبەستم لەدادگایی کردن کوشتن‌و سزای لەسێدارەدان نیە، بەقەد ئەوەی رێزگرتنە لە یاساو مافی قوربانی بەشبەحاڵی خۆم جوانترین رێزگرتن لە قوربانیانی ئەنفال وادەبینم عێراق ئەوەندە تەندروستبێت بەلای کەمەوە گەلی کورد ئەوەندە بیری هەڵکشێ لە یەکێك لەیادەکاندا وەك پەیامێکی بەرزی کۆمەڵایەتی جەخت لە دەولەتی عێراق بکاتەوە کە سزای لەسێدارەدان هەڵگرێ‌و بەهای مرۆڤوهەیبەتی دادگاکان بخاتە سەرووی هەموو بەهاکانەوە.. لەوەها حاڵێکدا دڵنیا دەبین هیچ تۆمەتبارێك لەدەست یاسا قوتارنابێت .. جا کێ تاوانبارە با سزای خۆی وەرگرێ‌و کێش بێتاوانە با مەمنونی یاسا بێت‌و بە رووسوری بێتەوە ناو کۆمەڵگاو خەریکی کاروباری خۆی بێت.

ڕونکردنەوەیەکی پێویست :

لە بەرئەوەی هیچ ئومێدێکم نەبوو بۆ لەچاپدانی..ئەم دیدارەی هاشم محەمەد، بەناچاریو دوودلییەکی زۆرەوە لە ژمارە (٨) ی سالّنامەی ئەنفالستاندا بەهەندێك کەموکوڕییەوە بلاوم کردەوە، دوودڵیەکەشم لەبەرئەوەبوو کە هەستم کرد درێژی دیدارەکەو بەسەرهاتی هاشم لە ناو زۆری چیرۆکەکانی ترو لاپەرەکانی ئەنفالستاندا ون دەبێو بەقەد ئەوەی خوازیارم ئامانج ناپێکێ.

بەلام لە دوای ئەوەی ژمارە (٨)ی ئەنفالستان بلاوکرایەوە، کاك شێخ محمد شاکەلی تەلەفۆنی بۆ کردمو دەستخۆشی لێکردم، بەلێنی ئەوەی پێدام کە دەرگای هاوکاریم بۆبکاتەوەو ئەو ئاواتەشم بهێنێتە دی، لەهەمان کاتدا لوتفی ئەوەشی کرد کە لەگەڵ لقی گەرمیانی کۆمەڵەی روناکبیری کەرکوك کۆبوونەوەیەك بکەین، ئەوەبوو ئێوارەی بەرواری ٦/١٠ /٢٠١١ لە بنکەی کۆمەڵە لە ناحیێ رزگاری بە ئامادەبوونی بەرێزی کۆبوونەوەیەکمان ئەنجامداو لە بارەی گۆڤاری ئەنفالستانو دۆسێی ئەنفالو کاری داهاتووەوە بیرورامان گۆڕییەوەو هەرلەوێش بەڵێنی ئەوەی پێدائین، کە هەموو مانگێك کتێبێکمان بۆچاپ بکات.. بەتایبەتیش چاپکردنی ئەوانەی کە هێشتا روناکییان نەدیووەو سالانێکە چاوەروانی فریاد رەسێکن دەرگایان بەروودا بکاتەوەو بکەونە بەردیدەی خوێنەران .. بێگومان ئەوە بۆ من زۆر گرنگ بوو، بوویە بەشانازییەوە دەلێم کاك شێخ محەمەد شاکەلی

منەتباری کردمو لێرەوە سوپاسی بەرێزیو کۆمەڵەی روناکبیریو کۆمەلایەتی کەرکوك دوپاتدەکەمەوە.

وا لەم دەرفەتەدا دیدارەکەی هاشمو موبادەرەکەی (کاك شێخ محمد شاکەلی) وەك هەوێنی لێکگرێدانەوەی خەموبرینەکانی گەرمیانو بادینان بە هاوکاری کۆمەڵەی روناکبیری بکەم بەدەستپێك. ئامانجیشم ئەوەیە کە گەرمیانیەکانیش بزانن کە ناوچەی بادینانیش بەهەمان ئاگری ئەنفال داخکراونو ئاگاداری برینی یەکتری بن. بەتایبەتیش هەتا ئێستا زۆربەی خەڵك وادەزانن کە تەنیا ٦ کەسی گەرمیانی لە گۆڕی بەکۆمەڵ رزگاریان بووە. بەلام لەراستیدا لە کۆی کۆمەڵکوژی ئەنفالدا ١٣ کەس لەگۆڕەبەکۆمەلەکاندا دەربازبوونو لەوانەش ٥ کەسیان خەڵکی ناوچەی بادینیانو ٧ کەسیان خەڵکی ناوچەی گەرمیانو یەك کەسیشیان خەڵکی شاری سالێمانیە ئەویش هاشم محمد رەشیدە کە لەم کتێبەدا دیدارەکەی دەخوێننەوە.

بێگومان خوێندنەوەی بەسەرهاتی هەریەك لە دەربازبوانی گۆڕی بەکۆمەڵ ئەگەر بۆ ئەوەی ئەمرۆش گرنگ نەبێو بە بێباکیو خەمساردییەوە لێی بروانێ ئەوا چاپکردنو مانەوەی لە کتێبخانەی کوردیدا بۆ ئایندەو نەوەی نوێی نەتەوەکەم لەسود بەدەرنابێ بەتایبەتیش کە خوێنەر بە دیقەتێکی زیاترەوە لەنیازو مەبەستی دەوڵەتی عێراقو حزبی بەعسو دلرەقیو توندرەفتاری ئەفسەرەکانی سوپا بروانێو باشتر ئەو راستیە تێدەگات کە رژێمی تۆتالیتاری

بەعس چۆن دلڕەقانەو توندڕەفتارانە مامەڵەی لەگەڵ هەر تاکێکی کورد کردووەو مافی هاوڵاتی بونیانی زەوتکردووە.

لە نێو ئەم دیدارەدا روندەبێتەوە کەچۆن ئەفسەرە عەرەبەکان بۆ سەر خستنی پرۆژەی جینۆسایدکردنی گەلی کورد بەکەفو کوڵی شۆڤێنیانەوە هەوڵی پاکتاوکردنی گەلی کوردیانداوە. چونکە لەنێو تەپوتۆزی مەرگو گازی کیمیاویدا مامەڵەی دلڕەقانەی سوپاو ئەفسەرەکانی مایەی تێرامانە، کە بێباکانە لەگەڵ هاو نیشتمانیانی خۆیان رەفتاریان کردووەو بریارەکانی حزبی بەعسیان لە دژی نیشتمانو هاونیشتمانیان جێبەجێ کردووە، ماڵی خەڵکیان وێرانکردووەو رەزوباخیان سوتاندووەو هاونیشتمانیەکانیان خەڵتانی خوێنکردووە. بۆمان دەردەکەوێت ئەفسەرانی سوپا چەندە ناراستگۆ بوون، (کاتێك دەیانگووت شمال الحبيب) کاتێك صدام دەیگوت : (كردستان جنة اللة علی الارض) " کوردستان بەهەشتی یەزدانە لەسەر زەمین" کەچی هیچ ئەفسەرێك نەبوو بپرسێ گەورەم بە هەشت چۆن دەسوتێندرێ ؟ کاتێك بەرپرسان دەیانگووت هاو نیشتمانیانی بەشەرەف، هیچ ئەفسەرێك جورئەتی ئەوەی نەکرد بلێی ئەرێ هاونیشتیمانیانی بەشەرەف بۆ ئەنفال دەکرێن ..؟ بۆ دەکوژرێن..؟ هوشیاری لەبارەی مافەکانی مرۆڤو هوشیاری لەبارەی ئەرکی نیشتمانی سوپا بەتەواوی وونەو لەلای هیچکام لەو ئەفسەرانە ئامادەیی نیە، بۆیە ناشیانتوانیوە بەجورئەتەوە لەبەردەمی ئەو پرسیارانەدا راوەستن کە سوپا دەبێت پارێزەری سەرو ماڵی هاونیشتمانیان بێت، یان وێرانکردنی نیشتمانو کوشتنی

هاونیشتمانیان ..؟ هیچ کام لەو ئەفسەرە پلە بلندانە جورئەتی ئەوەیان نەکردووە بلێن کوا شەڕی ناوخۆی عێراق ئەرکی سوپایە..؟ لە کاتێکدا ئەو ٣٣ پیاوەی گوندی کورێمێ بە بریاری ئەو دوو ئەفسەرە (محمدو عباس) کەوتنە بەر رێژنەی گوللە جگەلەوەی کورد بوونو لەزێدی خۆیان دەژیانو بەعس بەقەدەغەکراوی دانابوون هیچ تاوانێکی تریان نەبووە..

لە تاوانی کۆمەڵکوژی ئەنفالوکیمیابارانەدا زۆر بەڕونی دەردەکەوێت کە سوپای عێراق هەموو ئینتمایەکی نیشتمانی خۆی دۆڕاندبوو، وەکو سوپایەکی نیشتمانی لەسەر زەمینەی واقع بوونی نەمابوو.

بەهیوام ئەم کتێبەو بەسەرهاتی هاشم لەبری دردۆنگیو دەمارگیری روناکاییەك بخاتە سەر ئەو تێگەیشتنە باوو کورتبینیانەی ئەمرۆ دەربارەی تاوانی ئەنفال لە گۆرێن، بەهیوام گیانی ڕقوتۆڵە سەندنەوە نەبنە جێگرەوەی چارەسەری عەقلانیو ئینسانی، چونکە دواجار ئیمەی کورد زۆرترین زیان لەتوندوتیژی دەکەینو جگەلە لەمەینەتی شتێکی تر ناچنیینەوە، بەهیواین پێکەوە خزمەتێك بە مافی مرۆڤو ئاشتی جیهانیو بیرولێکدانەوەی هەر خوێنەرێك بکەین کە دەیەوێت لە داهاتوودا کارێك بۆ ئەم دۆسێی تاوانە بگرێتە ئەستۆ .

ئەنفالكردنی گوندی كورێمێ كورێمێ

هێشتا قۆناغی حەوتەمی ئەنفال كۆتایی نەهاتبوو، فەیلەقی یەك لەناوچەكانی شەقلاوە سەرگەرمی هێرشو یەكلایی كردنەوە بوو كە لە ٨ی ئابدا ئاگربەستی جەنگی عێراق – ئێران راگەیەنرا ، عەلی حەسەن مەجید لەوەكاتەدا بەشەخصی پێداگری كرد لەسەرئەوەی كەدەبێ تێكدەران كۆتاییان پێبێت[1] فەیلەقی پێنجی سوپا كە بارەگای لە هەولێر بوو، دەبوو بەرپرسی عەمەلیاتی ئەنفالی پارێزگای دهۆك بێتو لەوێ كۆتایی بە پارتی دیموكراتی كوردستانو هێزی مسعود بارزانی بهێنێ . لەسەر ئەو راسپاردانەی پێشتری عەلی حسن مەجید فەرماندەی فەیلەقی پێنج كەوتە خۆو سنووری نێوان عێراق و توركیای تەنی فیرقەكانی تریش لەوانە هەندێ تەشكیلاتی فەیلەقەكانی سێ، شەش، حەوت لە بەرەكانی باشووری جەنگەوە، لە دەوروبەری فاو و بەسرەوە گوێزرانەوە بۆ كوردستانی عێراق و ئەركی نوێیان پێسپێردرا سەربازەكان كا قالبووی ٨ ساڵ جەنگی ئێران بوون، بەهیوای ئەوەی ئەمە دواهەمین جەنگەو ئیتر دەچنەوە

[1] بروانە میدل ئیێست وۆچ – جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەركورد – چاپی دووەم - ٢٠٠٤ وەرگیرانی محمد حەمەصالح توفیق- لاپەرە ٣٣٩-٣٤١ .

ماڵوحاڵی خۆیان بەدڵگەرمیو گورپوتینێكی باشترەوە پەلاماریان دەداو ڕووبەڕوودەبوونەوە .

هێزەكانی فەیلەقی یەكو فەیلەقی پێنج خۆیان سازدا بۆ دەستپێكردنی قۆناغی هەشتەمی ئەنفال كە هەموو ناوچەی بادینانی گرتەوە .

وەك دەستپێك لە ڕۆژی ١٩٨٨/٨/٢٥ ناوچەی بادینان بە شێوەیەكی بەربڵاوو دڕندانە كەوتە بەرپەلاماری گازی كیمیاویو زۆربەی ناحیەو گوندەكانو بناری چیاكان بەچڕی بۆردومانی گازكران، هەڵبەتە ئامانجی بەعس ئەوە بوو گوند نشینەكان بەگازی ژەهراوی بتۆقێنێو زووتر بەچۆكیاندابێنێو پەلاماری ئەو قۆناغەش زۆردرێژە نەكێشێ، ڕەنگە بەكارهێنانی گاز زیاتر لەبەر ئەوەبووبێ وەك لە ڕاپۆرتی فەیلەقی پێنجدا شیكردنەوەی بۆكراوە كە ناوچەكە شاخاوییو عاسێ یە بۆ هێزێكی نیزامی[2]

سەر لە بەیانی بەرواری ١٩٨٨/٨/٢٨ وەكو تەواوی ناوچەكە گوندی كورێمێش هێرشی زەمینی كرایە سەر، هەموو خەڵكی ئەو گوندە كە پێشتر لە دۆڵوچیاكان خۆیان شاردبووەوەو لەهەوڵی دەربازبوون ماندوو بوون، ئەو ڕۆژە لەگەڵ هەتاو كەوتندا ئاڵای سپییان هەڵكردو

[2] بروانە ئەنفالكرنا بەهدینان عەلی بەندی- بەرگی سێهەم – چاپخانەی خانی (نهێنی شەڕێ دوماهییا ئەنفالی) لاپەرە ١٨٥ – ٢١٩ " مەبەست لەراپۆرتەكەی فەرماندەی فەیلەقی پێنج لیواركن یونس محمد زەرب"ە كە شیكردنەوەیەكی وردی بۆ ئەنفالی كۆتایی كردووە.

خۆیان به دەستەوەدا، بەڵام خۆبەدەستەوەدان هیچی له هەستی بەعسیەکان نه گۆڕیو ئەفسەرانی سوپا مامەڵەیەکی توندیان لەگەڵدا کردن، ئەفسەرێکی موقەدەمی پێشووی سوپای عێراق به میدلْ ئیست وۆچی ڕاگەیاندووە : "فەرمانمان بۆ هات هەرچی پێشمەرگەیە بیانکوژین، تەنانەت ئەوانەشیان که خۆبەدەستەوە دەدەن. هەروەها ئەو جووتیارە مەدەنیانەش که له ناوچەی قەدەغەکراودا بوون هەر به پێشمەرگە دانرابوون. تەواوی پیاوانی ناوچە قەدەغەکراوەکان که تەمەنیان ١٥ ـ ٦٠ ساڵ بوو، دەبوو به تێکدەر دابنرێن و بکوژرێن. ٣

هەمان ڕۆژ دوای پۆلێنکردنیانو جیاکردنەوەی ژنو منداڵ لەلایەکو پیاوەکانیش لەلایەکی تر، سەرئەنجام ژنو منداڵەکانیان ڕەوانەی مانگێشو قەڵای نزارکێ کردوو ٣٣ پیاویش ڕووەو خواروی گوندەکە بەریز بەرێخرانو هەروا ٢٠٠ مەترێك دور خرانەوە بۆ شوێنێکی نەدیوی خوارگوندی کورێمێ بە هەمووی کاتژمێرێکی نەبرد لەوێ تاوانی کۆمەڵکوژی پیاوانی گوندی کورێمێ بەفەرمانی دوو ئەفسەر دەرچوو، هەر له شوێنی خۆیان گوللەبارانکران، لەو کۆمەڵکوژییەدا له کۆی ٣٣ کەس به موعجزە (٦) کەس دەربازبوون یەکێك لەوانە هاشم محمد ڕەشیدە که ئێستا چیرۆکەکەی لەبەردەستتاندایە. بەپێی ئەو زانیاریانەی که لەراپۆرتی ژمارە ٢٤٢٢ ی فەیلەقی پێنجدا هاتوونو له کۆتایی ساڵی ١٩٨٨دا نوسراوە دەردەکەوێت که تاوانی گوندی

[٣] بروانە میدل ئێست وۆچ – جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد – چاپی دووەم - ٢٠٠٤ وەرگێرانی محمد حەمەصالح توفیق- لاپەرە ٣٦٦

کورێمێ لەلایەن تیپی ٢٩ی پیادەو یەکێك له لیواکانی ٤٣٥ ، ٢٣٨، ٨٤ ئەنجامدراوە.

وەك دەبینین له پەلامارەکانی ئەنفالی بادینانْدا، بەعس ڕێوشوێنێکی مەترسیداری گرتووەتە بەر، بەلەبەرچاوگرتنی ئەو تێبینیەشەوە که هەندێك لەسەرەك خێڵەکان هاوسۆزیان بۆ صدام پیشاندابوو، بەپێچەوانەی ناوچەی سۆرانەوە هەندێك گوند مانەوە، پلانە سەربازیو ئەمنیەکان له قۆناغی هەشتەمی ئەنفالدا تاڕادەیەکی زۆر جیاواز بوو لەگەڵ ئەو پەلامارانەی له قۆناغەکانی تردا ئەنجامیدا بوون، بەلای کەمەوە پۆلێنکردن شێوازێکی تری هەبوو، لەم قۆنەغەدا که دواقۆناغی پەلامارەکانی ئەنفال بوو، بەعس لەو پەری غرورو پاڵەوانبازیدا بوو، له تەواوی ناوچە قەدەغەکراوەکاندا پێشڕەوی کردبوو هەموو گوندەکانی له گەڵ زەوی تەختکردبوو، گوندنشینەکانی پۆلێنکردبوو زۆر بەشیانی له گۆڕی بەکۆمەڵدا کوشتبوو، بەشێوەیەکی سیستماتیك به شۆفلْ خۆڵی کردبوو بەسەریاندا، لەم پەلامارەشدا پێشڕەوی دەکردو بێبەزەییانە وێرانکاری دەکرد، له بەرەبەیاندا گوندەکانی به بۆمبی کیمیاوی دادەگرتەوەو دواتریش هێرشی سەربازی دەکردە سەریانو بەشێوەیەکی دڵڕەقانە دەکەوتە وێزەی خەڵکی مەدەنیو ئەنفالی دەکردن، ئەم شێوە پەلامارە له قۆناغی دووەمی ئەنفالدا له گوندی سێوسێنانو تەکیەو بەلەکجارو له قۆناغی چوارەمیشدا له هەردوو گوندی گۆپتەپەو عەسکەر رویدابوو که لەپێشەوە بەچەکی کیمیاوی پەلاماریدانو دواتر هێرشی زەمینی دەستی پێکرد. جیاوازی لێرەدا

ئەوەبوو کە کیمیابارانی بادینان لە ٢٥ی ئابدا تەنها گوندێك یان دوانی نەگرتەوە بەڵکو لەو ڕۆژەو ڕۆژانی دواتردا زیاتر لە ٧٥ گوندی بادینان بەچەکی کیمیاوی پەلاماردران.

ئەوەی لە گوندی کورێمێ ڕویدا پێشتر لە هیچ قۆناغێکی تری ئەنفالدا لەلایەن سوپاوە پیادە نەکرا بوو، ئەویش کۆمەڵکوژی دەستبەجێ بوو کە دوای پۆلێنکردن لە شوێنی نیشتەجێ بوونی گوندنشینەکاندا، واتە کوشتنی بە کۆمەڵی دەستگیرکراوەکان لە شوێنی ژیانو نیشتەجێبوونی خۆیاندا، بەڵکو لە پەلامارەکانی ئەنفالدا لە پێشەوە خەڵك دەستنیشان دەکراو دواتر پەلامار دەدرانو ئینجا کۆدەکرانەوەو بە سەیارەی سەربازی ڕەوانەی کەمپەکان دەکران، بەڵام لە گوندی کورێمێ پیاوەکان لە ناوگوندەکەدا کۆکراونەتەوەو هەرلەجێدا بەفەرمانی ئەفسەرەکان، نزیکەی ١٠ سەرباز راسپێردراون، پیاوەکان گوللەباران بکەن، ئەم کارە دڕنانەیە لەچیرۆکی هەریەك لە دەربازبوانی کۆمەڵکوژی گوندی کورێمێ بەڕونی دەردەکەوێ تەنانەت ناوی ئەو ئەفسەرانەش دەزانن کە فەرمانی تەقەکردنیان داوەو ڕێوشوێنی کۆمەڵکوژییەکەیان گرتووەتە بەر(٤) دەربازبووانی ئەم کۆمەڵکوژییە، هەتا ساڵی ١٩٩١ بەبێدەنگی لە کۆمەڵگا زۆرە ملێکاندا دەژیان، دواتر لەمانگی مایسو حوزێرانی ساڵی ١٩٩٢دا، پزیشکانی مافی مرۆڤ، تیمێکی توێژەری پزیشکیی دادوەرییان (فۆرێنسیك) نارد بۆ کوردستانی باشور– عێراق. بەمەبەستی هەڵدانەوەی گۆڕی بەرکەوتوانی چەکی کیمیاوی هەرئەو تیمە قوربانیەکانی گوندی " کورێمێ" یشی هەڵدایەوە کە پێکهاتبوون لە ٢٧ پیاوی کوژراو ئەوتیمەش پێکهاتبوون لەو لێکۆڵەرەوانەی کە ڕاهێنانیان لەسەر ئەنترۆ پۆلۆجیای پزیشکی دادوەری، ئەرکیۆلۆجیاو یاسا کردبوو، ئەمانە لە زۆر وڵاتی

[٤] بروانە ئەنفالستان ژمارە (٨) لاپەرە ٩ دۆسێی ئەو پیاوانەی لە دۆزەخ گەرانەوە .

دیکە گۆڕیان هەڵدابۆوە وەك ئەرجەنتین، چیلی، ئێلسلڤادۆرو گواتیمالا. لە کوردستانی باشوریش، لە سێ شوێندا گۆڕیان هەڵدایەوە: گوندی کورێمێو گوندی برجینی کیمیابارانکراو پێویستە ئەوەش بلێین کەوا هەمان تیم لە گۆڕستانێکی کۆمەڵگایەکی زۆرەملێ کە زۆر لە ئەنفالکراوەکانی لێبوو لە نزیك شاری هەولێر گۆڕێکیان هەلدابووە کە تەرمی منداڵیکی تێدابوو لەبرسانو لەبەر بەدخۆراکی گیانی لە دەستدابوو، ئەوانەی هەردوو گوندی کورێمێو بریجینی بە چاوساغی دەربازبووەکانو بەرێوەبەرایەتی تەندروستی پارێزگای هەولێرو پزیشکی دادوەری پارێزگای دهۆك ئەنجامدرا بوو.

تەمومژی هۆکارەکانی کۆمەڵکوژی کورێمێ ..؟

کورێمێ گوندێکی گەورەی ١٥٠ ماڵیی بوو تەنها دوو میل و نیو لەناحێی مانگێش" دوسکی"وە دووره، لە پارێزگای دهۆك سێ ڕۆژ دوای هێرش و پەلامارە کیمیاییەکانی ٢٥ ی ئاب، خەڵکی کورێمێش وەك گوندە کانی تر کەوتنە مشتومڕی ئەوەی چیبکەن. لە ٢٧ ی مانگدا پیاوەکان بڕیاریاندا ڕێی هاتونەهاتی هەڵاتن بگرنەبەر بۆ تورکیا. بەڵام هەر ئەو ڕۆژە درەنگانێ تووشی خەڵکانی ترهاتن کە بەشلەژاوی لەودێهاتانەی ترەوە دەهاتن ئاگاداریان کردنەوە لەوەی تازە کار لە کار ترازاوەو تەواوی ڕێگاوبانەکانی سنوور سەرباز گرتوویەتی. ڕۆژی ٢٨ی ئاب کە ژمارەیەك خەڵکی گوندی

(چەلکێ) شیان کەوتبووە تەک، کە تا ئەوکاتە خۆیان خزاندبووە ناودۆڵوشیوەکان یەکیانگرتبووەوە. بە هەموویان چەندسەد کەسێك دەبوون هاتنەوە بەرەو گوندی کوریمێ خەڵکەکە ئەوشەوە تا بەیانی بەڕێوەبوون و زۆریش ماندووبون، لە ترسی پەلاماردان نەیاندەوێرا بوەستن. ڕۆژی ٢٨ی ئاب جارێکیتر گەیشتنەوە دەورووپشتی کوریمێو بەپێی خۆیان هاتنەوە ناو دۆزەخ. چونکە لە پێشتر سەربازو جاش گەیشتبوون، پیاوەکان هەر کە هێزەکەیان بینی ئاڵای سپیان هەڵکردو دەستی تەسلیم بونیان هەڵبڕی. ئەفسەرەکان، دوو مولازمی گەنج بوون بەناوەکانی " عەباسو محمد" تەمەنیان هەروا گەیشتبووە بیست ساڵی، هەر لەوێدا فەرمانیاندا پیاوەکان لە ژن و منداڵ جیابکرێنەوە. بەڵام پێدەچوو هێشتا دڵنیا نەبن چیان لێبکەن. بەڵام پاش چاوەڕوانیەکی کەم یەکێك لە ئەفسەرەکان لەو ٣٣ پیاو و کوڕە هەرزەکاریان خوڕی، لەوانیتر جیابێنەوە، ئەو کۆمەڵە خەڵکە تەمەنیان لە نێوان ١٣ بۆ ٤٣ ساڵیدا بوو. گوندنشینەکانی تریان پێشخۆداو بردیان، پیاوەکانیشیان لە سەر چیچکان دانا. هاشم باس لەوەدەکات کە لەوێدا سەربازەکان دڵیان دەدانەوەو بگرە جگەرەو ئاویشیان پێدابوون. لەوچاوەڕوانیە دژوارەی نێوان مەرگو ژیاندا یەکێك لە ئەفسەرەکان بە بێتەل قسەی لە گەڵ فەرماندەکانی سەروخۆیدا کردبوو کە لە ناحیێ مانگێش بارەگایان خستبوو، لەو پەیوەندیەدا رایگەیاندبوو کە تاقمێك لە "تێکدەرانی بەچەکەکانیانەوە" گرتووەو چاوەڕێی فەرمانی ئەوانە. بەڵام بە داخستنی بێتەلەکە دەرگای دۆزەخیش بۆ ئەو ٣٣ کەسە کرایەوە کاتێك ئەفسەرێکیان هاواری کردە سەربازەکان: " ارمیهم" دەسرێژ یان لێبکەن. بەمجۆرە هەر لەوێدا (٢٧) بیستو حەوت کەس لە سیو سێ کەسەکە کوژران، لەوانە ١٨ هەژدەیان خەڵکی "کوریمێ" و (٩) نۆشیان خەڵکی "چەلکێ" بوون. لەدواییدا بەفەرمانی ئەفسەرەکە تاقە سەربازێکیان چووە سەر تەرمەکانو هەر یەکەیان (گلقە رحمە" فیشەکێکی بەزەییان

پێوەنان**و بەخێرایی شوێنەکەیان چۆڵکردو تەرمەکانیان بەجێهێشت بۆئەوەی لە بەر خۆری هاوین بۆگەن بکەن، یان سەگ ودڕندەی کێوی تەرمەکانیان بخوات ئەم ڕەفتارە سەرباری دڵڕەقیوسوکایەتی پێکردنەکەشی بەخێر بۆ ئەو ٦ کەسە گەڕایەوە کە هێشتا زیندووبوونو نەمردبوون، چونکە توانییان سود لەدانەپۆشینی تەرمەکان ببینودەربازبن، دیاربوو هۆی کشانەوەی سەربازەکان بەو خێراییە بۆ ئەوەبوو بڕیاری تۆپبارانکردنی ناوچەکە هەبوو، هاشم دەڵێت نزیکەی ٥٠٠ مەتر دورکەوتنەوەو تۆپباران دەستی پێکردوپوشوپەلاش گڕی گرتو ئاگر گەیشتە ناوتەرمەکان ئەوەندەی توانیمان کوژاندمانەوە بەڵام دەبوو بەزوویی ئێمەش بڕۆینو لەوێ نەمێنینەوە دوای حەفتەیەك ئینجا سەربازەکان گەڕانەوەو سەر تەرمەکانو لە دوو بستە چاڵدا کۆیان کردنەوەو خۆڵیان بە سەردا کردن. ٥

کۆمەڵکوژی گوندی کوریمێو هەڵاواردنی بەو شێوەیە هێشتا مشتومڕی لەسەرە، بەڵام هەتا ئەمڕۆ بە ئالۆزی ماوەتەوە ..! کە هۆی چیبوو مامەڵەی سوپا لەگەڵ

** (گلقە رحمە) یان گوللەی بەزەیی، لەسەروەختی دەسەڵاتی بەعسدا ووشەیەکی باو بوو، کردەوەیەکە زیاتر لەگاڵتەجاڕی دەچی لە فەرهەنگی مافی مرۆڤدا، چونکە دوا گوللەیە لە پاش دەسرێژکردن دەنرێ بە شوێنێکی هەستیاری ئەو کەسەوە کەوا بڕیاری کوشتنیدراوە بە گوللەبارانکردن، بۆ دڵنیابوون لەوەی کە بە تەواوی بێ گیان بووە زۆرجار دگتۆرێکی بەعسی ئەو کارە نامەردانەی دەکرد ـ

[5] هەمان سەرچاوەی پێشووو

ئەنفالکراوەکانی گوندی کورێمێ جیاوازبوو، کە بریاری گوللەبارانکردنیان هەرلەجێدا درا، لەکاتێکدا جگە لە حالەتێکی بچوکتری گوندی مێرگەتوی تاکە شوێنە کە هەرلەجیدا کۆمەڵکوژکرابن.. بەپێچەوانەی قسەکانی هاشم محمد رەشیدەوە بۆچوونی میدل ئێست وۆچ وایە کە خەڵکی کورێمێ بەوە ناسراوەکە سەربەحکومەتبن و زۆربەی پیاوەکانی دەستیان لەگەڵ دەزگای ئەمندا تێکەڵ بوبێ لەمبارەیەوە نوسیوێتی (لە نێو ئەو هەموو تیۆریانەدا کە باسی لێوە دەکرێت، ڕەنگە گونجاوترینیان ئەوە بێت کەوا ڕۆڵی جارانیان لە ئەمندا کلیلی نهێنیەکە بێت. کورێمێ وەك گوندێکی دڵسۆز، وا چاوەڕوان دەکرا سەری ڕەزامەندیی بۆ "هێڵە سوورەکەی" ساڵی ١٩٨٧ بلەقێنێو دانیشتوانی لە سەرژمێریەکەی ئۆکتۆبەردا خۆیان ناونووس بکەن، کەچی لە جیاتی ئەوە گوندەکە خۆی قاچاخ کرد. لەو دەمەوە ئیدی ڕژێم ئەو ئەمنانەی جارانی ئەوێی بە خیانەتکاری تایبەت داناو ئەو بەڵگەنامە ڕەسمیانەش کە گیران ئەوە ئاشکرا دەکەن کە سزای ئەم جۆرە هەڵگەڕانەوەیە ئیعدامکردنی دەسبەجێ بووە[6]. ئەگەر ئەو بۆچوونە راست بێتو خەڵکی گوندی کورێمێ سەربە دەزگای ئەمن بوبن ئەوا ئەمەش بە پێی فۆرمەکانی ئەندامێتی لە حیزبی بەعسدا، کە لە ئەرشیفی حوکومەتی عێراقدا هەڵگیراون و وەك بەڵگە دەست خەڵکی راپەریو کەوتن، تەنها شاردنەوەی ئەندامێتی پێشوو لە حیزبێکی سیاسی دیکە دا بەس بووە بۆ ئەوەی سزای مەرگ بەسەر هەرکەسێکدا بسەپێندرێ کە ئەندامێتی بەعسی واژۆکردبێت. هەرچەندە ئەم بۆچوونەی مێدڵ ئێست وۆچ ڕێی تێدەچێت بەڵام ، ئەوەش جێگەی پرسیارە ئەگەر پیاوی بەعس بوون بۆچی لەفەرمانەکانی لادەدەن بەتایبەتیش راسپاردە هەڕەشە ئامێزەکەی

٦ بروانە میدل ئیست وۆچ جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد- ٢٠٠٤ چاپی دووەهەم وەرگێرانی محمد حەمە صالح توفیق . لاپەرە ٣٧٠ .

ساڵی ١٩٨٧ کە بریاری کوشتنی هەموو زیندەوەرێکی تێدابوو هیچ بوارێکی بۆ وەها لادانێك نەهێشتبووەوە..؟ چ جای بۆکەسانێك کە سەربەدائیرەی ئەمنیش بوون، لەلایەکی تریشەوە بەعس لەگەڵ ئەوانەی تر زۆر دڵڕەقانەتر جوڵاوەتەوە کە بیلایەن بوون و ئەنفالکران.. لەناوکەمپەکانی نزارکێو سەلامێدا شایەتحالەکان توندوتیژودلرەقی ناخۆشتردەگێرنەوە.

هەرچەندە دڵڕەقیو نامەردیی بەعسیەکان لەگوللەبارانکردنی پیاوەکانی کورێمێ دا مەسەلەیەکی حاشاهەڵنەگرەو جێی مشتومڕنیە، بەڵام ئەوەی زۆر جێگەی سەرنج و سەرسوڕمانە لەو (٦) کەسەی لە کۆمەڵکوژییەکەی گوندی کورێمێ بە رێکەوت رزگاریان بوو چیرۆکی ئەبابکر سەعیدی تەمەن ٣٤ ساڵ بوو کە یەکێکە لەو شەش کەسە، بەرلەگوللەبارانکردنیان پرکێشی کردووەو لەریزەکە رای کردووە بەڵام بەهەمووی ١٠٠ م دورنەکەوتەوە کە بەرگوللەدرا لەوێ پێکراو کەوتە سەرزەوی، شەوێکی تەواو لەشوێنی برینداربوونەکەی لە نزیك تەرمەکانەوە بە ئازارەوە تلایەوە، کەچی ڕۆژی دوایی کۆمەڵێك جاش هەڵیانگرتەوەوبردبویان بۆمانگێش و رادەستی سوپا یانکردبوو، لەوەش سەیرتر ڕادەستی هەمان ئەو ئەفسەرەکرابوو کە ڕۆژی پێشتر فەرمانی گوللەبارانکردنی دابوون، هەرچەندە ناسیبوشییەوە بەڵام بەوەندە وازی لێهێنابووکە هەندێك قسەی ساردو سوکی پێگوتبوو بە پۆستاڵەکانی چەند لەقەیەکی قورسی لە

قاچە بریندارەکەی دابوو،[٧] ئیتر رەوانەی قەڵای نزارکێی کردبوو بەڵام بەرلەوە لە نەخۆشخانەکەی مانگێش تیمارکراوەو پاشان براوە بۆ قەڵاکە، هێشتا لەوێ بوو کە لێبوردنە گشتیەکەی ٧ی ئەیلول دراو دوای ١٥ ڕۆژ ڕزگاری بووە. هاشمو ٤ کەسەکەسی تریشیان بەهەمان لێبوردن هاتنەوەو خۆیان رادەستکردودەربازیان بوو بەڵام فتاح خەلیل جارێکی تر نەبینرایەوەو هەتا ئێستا بێسەروشوێنە، جیاوازی ئەوان لەگەڵ دەربازبوانی گەرمیان ئەوەیە بۆ بیابەنەکانی خواروی عێراق ڕەوانە نەکران، بەڵکو هەرلەجێداو لە شوێنی کۆکردنەوەکەدا لەگەڵ ٣٢ پیاوی تردا ، لەگوندەکەی خۆیاندا پاشئەوەی خۆیان داوەتە دەست سوپاوە پیاوەکان جیاکرانەوەو گوللە بارانکران .

ئەو پێنج کەسەی تر لەو سەروەختەدا جگە لە بێدەنگیو پاراستنی نهێنی کۆمەڵکوژیەکە شتێکی تریان لە دەست نەهاتبوو، لە ژێر چنگی ستەمکاریو رژمێکی وەکو بەعسدا چیان لەدەست هاتبا..؟ هەتا ڕۆژگاری راپەرینی ئازاری سالی ١٩٩١. کە تیمێکی پزیشکی دادوەری بەچاودێری نەتەوەیەکگرتووەکان بۆهەڵدانەوەی گۆڕی ئەوکەسانە هاتبوونە ناوچەکەیان، کە بەچەکی کیمیاوی کوژراون بۆ ئەوەی بەڵگە لەسەر رژێمی بەعس کۆبکەنەوە، ئا لەوکاتەدا ئەم دەربازبووانەش خۆیان

[٧] لەکۆنگرەی سێهەمی گۆڕەبەکۆمەڵەکان کەماوەی سێ رۆژ پێکەوە بووین ئەبابکر بەدەم گێرانەوەی ئەو چیرۆکەوە دەرەلینگی شەرواڵە کوردیەکەی راکێشاو شوێن پۆستاڵەکانی ئەو ئەفسەرەی پیشاندام کە هەتا ئێستاش شوێنەواری دیارە..!!- نوسەر

پێناساندبوونو بوونە شایەتحاڵو چاوساغی تیمەکە بۆ بەهەڵدانەوەی شوێنی کۆمەڵکوژیەکە.

هەڵدانەوەی گۆرە بەکۆمەڵەکەی کورێمێ:

تیمەکە لەو پشکنینو لێکۆڵینەوەیەیدا، پەیڕەویی ستانداردی نێودەولەتیی بۆ هەڵدانەوەی گۆڕ کردووە کە لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوە بڵاوکراوەتەوە "پرۆتۆکۆڵی نموونەیی لێکۆڵینەوەی یاسایی لە سەر یاساشکێنی، ملهوڕی و کۆکوژی" (پرۆتۆکۆڵی مینیسۆتا)(١). ئەنجامی تەواوی لێکۆڵینەوەی تیمەکە لە ڕاپۆرتەکەی میدڵ ئیست وۆچ و پزیشکانی مافی مرۆڤدا بڵاکراوەتەوە هەروەها (پەلاماری ئەنفال لە کوردستانی عێراقدا: وێرانکردنی کورێمێ)، کانوونی دووەمی ١٩٩٣. ڕێبازی کارکردنی تیمەکە لە هەر شوێنێك لەو شوێنانە لە خوارەوە باسکراوەو دواتریش ئەنجامی کاری تیمەکە لەهەلدانەوەی گۆرەکاندا، لەگەڵ دەربازبووەکانی ئەو کۆمەڵکوژیەدا " ئەوکەسانەی لەسەروە ناویانهاتووە" لەدادگای باڵای تاوانەکان وەك بەڵگەو شایەتحاڵ لە (٢٧) هەمین دانیشتنی دادگا لەسەر تاوانی ئەنفال نمایشکرانو سێکەس لە دەربازبوەکان (عبدوالقهار، عەبدولکەریمو ئەبابکر) ئامادەبوونو قسەیان لەبارەی تاوانەکەو چۆنێتی دەربازبوونیان کردوو، هەرلە و دانیشتنەی دادگادا بە ڤیدیۆ هەڵدانەوەی گۆرەکەو بەڵگەی پزیشکی دادوەریش خرانە روو لەشاشەی تیڤییەوە نمایشکرا .

(١) بروانە میدل ئیست وۆچ جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد- ٢٠٠٤ چاپی دووەهەم وەرگیرانی محمد حەمە صالح توفیق .

لەوبارەی هەڵدانەوەی گۆڕی بەکۆمەڵی کوریمێ میدل ئێست وۆچ نوسیویێتی : (ساڵی ١٩٩٣ تیمەکە کەوتە هەڵدانەوەو پشکنینی گۆڕێکی بەکۆمەڵ لە گوندی ئەنفالکراوی کوریمێ کە پاشماوەی پەیکەرە ئێسکی(٨)بیستو شەش پیاو تاکە یەك کوڕی هەرزەکاریان بەستانداردی دادوەری پزیشکی لێدەرهێنا، کە دوای ریزکردنیان هەموویان لەلایەن دەستەیەکی چەکدارەوە کوژرابوون ، پسپۆڕی شوێنەوارناسی تیمەکە ڕووپێویی گوندە ڕووخاوەکەی کردووەو نەخشەی ئەوەی بۆ دروستکردووە کە پێش ڕووخان چۆن بووەو لەکارەکەیدا تەکنیکی ستانداردی ڕووپێوی شوێنەوارناسیی بەکارهێناوە. ئینجا ئەندازەی قەوانە فیشەکە کۆکراوەکانی گرتووە، ئەمەش بۆ دیاریکردنی جۆری ئەو چەکانەی لە شوێنی کۆمەڵکوژیو گوللەبارانکردنەکەدا تەقەیان پێکراوە) ٩ لەو هەڵدانەوەیەدا پسپۆڕی ئەنترۆپۆلۆجیای سەرۆکی تیمەکەش کاری پشکنینی گۆڕە بەکۆمەڵەکەی کوریمێی بەڕێوەبردو تەکنیکی ستانداردی گۆڕ هەڵدانەوەی بەکارهێنا، ئەمەش بۆپاراستنی پەیکەرە ئێسکەکان و هەر شتێکی تر کە لەگۆرەکەدا مابێت. هەرچەندە میدل ئێست وۆچ وابڵاوی کردووەتەوە کە پەیکەرە ئێسکی ٢٦ پیاویان دەرهێناوەتەوە بەڵام هەرچی دەربازبوانی ئەو کۆمەڵکوژییەن هەریەك لە (هاشم، عبدالقهار، عبدالکریم، ئەبابکر) جەخت لە ٢٧ پیاودەکەنەوە کە لەو گۆرەدا بوون.

[8] لەراستیدا ئەوانەی لەو تاوانەدا کوژران ٢٧ کەس بوون، چونکە لەکۆی ٣٣ کەس ٦ یان دەربازبوون کە یەکێکیان فتاح خەلیل برای صدقی خەلیل بوو، کە دواتر بێسەروشوێنکرایەوە بەو پێیە دەبێت تەرمەکانی کوریمێ ٢٧ کەس بووبن نەك ٢٦ .

[9] میدل ئێست وۆچ هەمان سەرچاوەی پێشەوە .

لێکۆڵینەوەکان لە مەیتخانەی نەخۆشخانە گشتیی شاری دهۆك ئەنجامدراوە، بۆ دیاریکردنی ژمارەی ئەوکەسانەی لە گۆڕەکەدا بوون، ئینجا جیاکردنەوەی " توخمو رەگەزیان، تەمەنیان، یان هەر نیشانەیەکی تری ناسینەوەیان لە گەڵ جۆرو شێوازی کوشتنەکەیان. پارێزەرانی تیمەکەش، چاوپێکەوتنیان لەگەڵ دەربازبوانو گوندنشینی تردا ئەنجامدا بۆ گێڕانەوەی ڕووداوەکان کەبەڵگەی زانستیی پشتگیریی دەکردن. دواتر دەربازبووەکانی گوندی کوریمێو پسپۆڕی پزیشکی دکتۆر سنۆترامبل لە دادگای باڵای تاوانەکان لەدانیشتنی جیادا شایەتیان لەسەر ئەو کۆمەڵکوژیەداو دۆسێی ئەنفالیان بەهێزترکردوو دەرگای ئەوە لەسەر تاوانەکە کرایەوە، کەوا لەتاوانێکی ئاساییەوە پێبهاوێتە ناو تاوانە نائاساییەکان" کە لەجیهاندا بەتاوانی نیودەولەتی دەژمێردرین"

هەڵدانەوەی گۆڕەبە کۆمەڵەکەی برجینێ:

هەرئەو تیمە لەگوندی برجینیش، مەسحێکی شوێنەوارناسیو هەڵدانەوەو پشکنینی گۆڕەکانی ئەنجامدا، بە پێی بەرچاوروونیو هاوکاری کردنی دەربازبوانی گوندەکە، کە لە ٢٥ئابی ١٩٨٨ دا بەچەکی کیمیایی بۆمبارانکرابوو. شوێنەوار ناسی تیمەکە مەسحێکی ستانداردی بۆ کەلاوەکانی گوندی برجینێ ئەنجامدا. شارەزایانی ئەنترۆپۆلۆجیای پزیشکیی عەدلیش گۆڕی ئەو کەسانەیان هەڵدایەوە کە بە گازی کیمیایی مردوون.

هەرلەوکاتەدا پارێزەرانی تیمەکەش چاوپێکەوتنیان لە گەڵ گوندنشینە دەربازبوەکاندا کرد. بێجگە لەوە، تیمەکە خۆڵوخاکی لەو چاڵانە دەرهێنا کە بۆمبە ژەهراویەکانیان بەرکەوتبوو. گرنگترین بەرهەمی ئەوکارەشش ئەوەبوو کە لە ساڵی ١٩٩٣ دا، تاقیگەی

چـەکی کیمیـایی وەزارەتـی بـەرگریی بـەریتانیا لـە پـۆرتن داون Porton Down راپـۆرتێکی لـە سـەر دۆزینـەوەی پاشماوەی گـازی خـەردەل‌و دەمـار، لـەو نموونانـە بڵاوکردەوە کە لەو شوێنانە وەرگیراون. ئەمە یەکەم حاڵەتی پەلاماری چەکی کیمیـایی بوو کە لە سەر بنەمای پاشماوەی توخمی کیمیایی سەلمابێت لـەو شـوێنەدا کـە بـۆمبی بەرکەوتبێت‌و شوێنەواری بەجێهێشتبێت.١٠ جگەلـەوە هەرئـەو تیمـە لـە کۆمەڵگایـەکی ترکە ئەنفالکراوانی بـۆ ڕاگوێزرابـوون، گۆریـان هەڵدایـەوەو پشـکنینیانکرد ١١ سـەرەتا گۆڕستانەکە لەلایەن پسپۆڕانی ئارکیۆلۆجیەوە ڕووپێـوکرا بـۆ دەسنیشـانکردنی ڕێـژەی گـۆڕی منـداڵ‌و گـەورە. پزیشـکیی (عـەدل) دادوەری پزیشـکیش گـۆڕی سـێ منـداڵیان هەڵدایـەوە، پشـکنینەکە ئـەو قسـانەی پشتراسـتکردەوە، کـە پێشـتر بـە تیمەکـەیان ڕاگەیاندبوو پاشئەوەی پاشماوەی پەیکەرە ئێسکی کچێکی ساوای تێدا بوو کە تەمـەنی نزیکەی ساڵێك دەبـوو، ئـەو سـاوایە خوشـکی دەربازبوویـەکی کۆمەڵکوژیەکـەی گونـدی کورێمێ بوو کـە بەدەسـتی خـۆی لـەوێ ئەسـپاردەی خـاکی کردبـوو، کـە لـە شـیکاریدا دەرکـەوتبوو نیشـانەی بـەدخۆراکیی پێـوە دیـارە ئـەویش ئـەو راسـتیەی سـەلماند کـە ئەنفالکراوەکان تا ئاستی مردن برسی کراون.

١٠ لە راپۆرتەکەی میدل ئیست وۆچدا کە ئێستا بریتیە لە کتێبێکی گەورە (جینۆساید لەعێراق‌و پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد- وەرگێرانی محمد حەمە صالح توفیق) لەوێداو لە بەشی ئەنفالی کۆتاییدا ، باسی هەڵدانەوەو ڕووپێو کردنی ئەم گۆڕانە کراوە لە کۆمەڵگای بەحرکە ـ جێژنیکان .

١١ - لەهەمان راپۆتدا باس لەهەلدانەوەی ئەو گۆرەشکراوە لە کۆمەلگای بەحرکە کە زۆرلەئەنفالکراوەکانی ناوچەی بادینانی بۆ راگوێزرابوون.

هەواڵەکە گەیشتبووە کەسوکارمان، پرسەشیان بۆ دانا بووین، کەخۆمان تەسلیم کردەوە ئەوسا زانییان کە ئێمە ماوین

کۆتایی ساڵی ٢٠٠٧ ئەوکاتەی سەرقاڵی ئامادەکاری بووین بۆ کۆنگرەی بە جینۆساید ناساندنی تاوانی ئەنفال لە شاری هەولێر پێشنیاری ئەوەم بۆ ئەندامانی لیژنەی ئامادەکارکرد کە دەربازبوانی کۆمەڵکوژی کورێمێ بانگهێشت بکەین و وەکو شایەتحاڵی زیندوو ئامادەبن، بۆئەوەی ماوەیەکیان بدەینێ بۆ گیرانەوەی چیرۆکی ئەو کۆمەڵکوژییەو چۆنێتی دەربازبوونیان، خۆشبەختانە سەرۆك و ئەندامانی لیژنەکە بێ مشتومڕ پێشنیارەکەمیان پەسەندکردو جێبەجێکردنیشیان هەر بەخۆم سپاردەوە، هەرچەندە من لەنزیکەوە هیچکام لەو بەڕێزانەم نەدەناسی و چاوم پێیان نەکەوتبوو، بەڵام کە ئەوانیش ڕەزامەندیان دەربڕی و هاتن بۆ کۆنگرەکە دەرفەتی ئەوەم بۆ ڕەخسا لە نزیکەوە چاوم بە سێ لەو دەربازبوانەی کۆمەڵکوژیەکەی گوندی کورێمێ بکەوێ، ئەوانیش (عبدالکریم نایف، عبدالقهار خەلیل، ئەبابکر عەلی سەعید بوون) نوێنەری بنەماڵەی " ئال ئعێشم"یش کە تەیموری تەمەن دوانزە ساڵیان دالدەدابوو هەریەك لە " شێخ محمد،

حسێن، خالید"بانگهێشتمان کردن، هەر لەسەر پێشنیاری من دارامحمد عەلی کە لەکاتی ئەنفالدا منداڵێکی تەمەن ٨ ساڵان بووەو لە نوگرەسەلمان رزگاریان ببوو، دوو ڕۆژ پێش دەستپێکردنی کۆنگرە بانگهێشتکران و لەگەڵ گەیشتنیشیان خێرا کۆبوونەوەم لەگەڵدا کردن و ڕێنمایی خۆمم پێگوتن و کات وشوێن و چۆنێتی قسەکردنیانم پێوتن، بەوەش زۆر دڵخۆش بووم کە لە یەکەمین ڕۆژی کۆنگرەکەدا یاوەریم کردن بۆ سەر تەختی پێشکەشکردن و دوای ئەوەی بە ئامادەبوانی کۆنگرەم ناساندن ئەوانیش هەریەکەو بەپێی کاتی دیاریکراوی خۆی چیرۆکی دەربازبونی خۆیان و ئەندامانی بنەماڵەی ئال ئعێشمیش چۆنێتی دالدەدانی تەیمورو هەندێك لە یادەوەرییەکانی منداڵی خۆیان لەگەڵ تەیمور بەسەرکەوتوویی گیرایەوە. بەداخەوە من ئەو کات هاشمم نەدەناسی، بەڵام دواتر هەر بە هۆی دەربازبوانی کۆمەڵکوژی کورێمێوە کە داوەتکرابوون بۆ یادی کیمیابارانی هەڵەبجە لە شاری سلێمانی چاوم بە هاشم محمدیش کەووت و پەیوەندیمان گرێدا. بەڵام بە هۆی سەرقاڵی هاشمەوە ئەم دیدارە دواکەوت بۆ کۆتایی ساڵی ٢٠١٠ .

پاش تێپەربوونی ٢٣ ساڵ بەسەر پەلاماری ئەنفال و کۆمەڵوژی گوندی کورێمی ناوچەی بادینان دا بۆیەکەمینجار دیدارێکم لەگەڵ " هاشم محمد ڕەشید" سازدا، کە بە بریندارى لەکۆمەڵکوژی ئەنفال دەربازبوە . هاشم لە ساڵی ١٩٦٣ لە شاری زاخۆ لە دایکبووە، تەمەنی پێنج ساڵان بووە کە هاتوونەتەوە بۆشاری سلێمانی، لەوکاتەوە هەر لەگەڕەکی سەرکارێزی شاری سلیمانی ژیاوە، بەڵام لەبەرئەوەی ماڵی خاڵی لەگوندی کورێمێی ناوچەی بادینان نیشتەجێبوون، ئەویش لەکاتی جەنگی عێراق- ئێراندا وەك سەربازێکی هەڵاتوو دەچێت لەگوند نیشتەجێدەبێت. دایکی

پێی خۆش بوو بچێته ماڵی خاڵی و وەکو ئامانەت بەبراکەی سپارد، دواتر دەبێتە پێشمەرگەی پارتی دیموکراتی کوردستان، لەوێ دەمێنێتەوە تا پەلامارەکانی هەشتی ناوچەی بادینان، پاشئەوەی هیچ ڕێگە چارەیەکیان نامێنێ و پاش تەکبیروورای خۆیان بریاریاندا خۆیان رادەستی سوپابکەن، هاشم یەکێکە لەو ٣٣ کەسەی لەگوندی کورێمێ پاش ئەوەی کۆکراونەتەوەو پۆلێنکراون، دواتر بەفەرمانی ئەفسەرەکان دراونەتە بەردەستڕێژی گوللەو بەچاوی خۆی کۆمەڵکوژییەکەی گوندی کورێمێی دیووەو خۆشی بەرێکەوتێکی سەرسوڕهێنەر بەبریندداری رزگاری بووە. لەودیدارەدا هاشم زۆر بەوردی باسی دەربازبوونی خۆی و ڕۆژانی دوای دەربازبوون دەگێرێتەوەو زۆریش نیگەرانی دەربڕی لەوەی حکومەتی هەرێم بەکەم تەرخەمییەوە مامەڵەیان لەگەڵدا دەکات و دەلێت : (هەتا ئەم چرکە ساتەش نە لەناوهیچ دام و دەزگایەکی ئەنفالدا ناوم هەیە، نەدەشزانن من هەم)

ئەگەر خۆت بناسینیت ؟

ناوم هاشم محمد ڕەشیدە لەدایکبووی ساڵی ١٩٦٣م لەشاری سلیمانی لەگەرەکی سەرکارێز لەدایکبووم و ئێستاش هەرلەوگەرەکەی شاری سلیمانی دەژیم .

پلەی خویندەواریت چەندە ؟

دەرچووی قۆناغی دووەمی ناوەندیم .

تۆ خەڵکی سلیمانی بوویت، چۆن گەیشتوویتە بادینان و بۆچی لەوێ کەوتیتە بەرپەلاماری ئەنفال ..؟

لە بەرئەوەی ماڵی خاڵم لەوێ بوون، من ساڵی ١٩٨١ لە سەربازی هەڵاتم، تاقە سەرپەناشم ئەوە بوو بچمە لادێ وەك هەرسەربازێکی تر کە دانیشتووی شاربوایە هەڵدەهات بۆ ئاواییەکان، منیش چوومەلای خاڵەکانم لەگوندی کورێمێ.

کورێمێ لە کوێیە ؟

گوندێکە سەربەناحیێ مانگێش "دۆسکی" یشی پێدەلێن لە باکوری پارێزگای دهۆك

کورێمێ چەندە لەناحێکەوە دورە ؟

ڕەنگە بەسەیارە هەر پێنج دەقەیەك ببێت بەڵام بە بەپێ سێ چارەك دەبێت، ناگاتە کاتژمێرێك نزیکە.

باشە بۆچی مالی خالەکانت کەوتبوونە ئەوناوچە دورە دەستەوە؟

باوکم کاتی خۆی لەبادینان دایکمی خواستووەو منیش کە لەخزمەتی سەربازی هەڵاتم چووم بۆلادێ و ئەوەش ئاواتێکی دایکم بوو کە بچم لەماڵی خاڵم بمێنمەوە ئیتر بەقسەم کردوو چووم لەگوندی کورێمێ ناوچەی بادینان مامەوە.

شوێنی روداوەکە دەزانم لە گوندی کورێمی بوو، ئەی بەرواری تەواوی رۆژی کۆمەڵکوژییەکەت لەیادماوە ؟

۱۹۸۸/۸/۲۸ رێك ئەو بەروارە بوو

کۆمەڵکوژی گوندی کورێمێ تاکە حاڵەتی ئەنفالە، پێشتر کوشتنی ئەنفالکراوەکان لەشوێنی خۆیان لەهیچ شوێنێکو لەهیچ قۆناغیکی تر روینەدابوو..!! وەک دەزانی ئەنفالکراوەکان کۆدەکرانەوەو دەبرانە قەڵای نزارکێ لە بادینانو لەگەرمیانیش دەبرانە قەڵای قۆرەتوو، بەڵام لە کورێمی زۆر جیاواز بوو هەرلەجێدا ئەنفالکراوەکان کۆمەڵکوژکران..! ئایا تۆ هۆکارێک شک دەبەیت ؟ بەبروای تۆ بۆچی ئەم حاڵەتەی ئێوە لەهی شوێنانی ترجیاوازبوو..؟

من وای بۆ دەچم لەبەرئەوە بوبێت کەگوندی کورێمێ هەرلەکۆنەوە لەکاتی شۆرشدا تاکەگوند بووە کە بەشێوەیەکی بەرچاو بەرهەڵستی حکومەتیان کردووە، ئەوکاتەی منیش لەوێ بووم زۆرجار پێشمەرگە دەهاتنەوە گوندی کورێمێ لەوێ پشویان دەداو نانیان دەخواردو دەنوستن ئەمانەوکورانی گوندەکەش وریابوونو هاوکاربوون پێشمەرگەش بەوە دڵخۆش بوون، هەروا من بزانم شەش تاحەوت جار بەکۆپتەرو دەبابەوە هێرشکراوەتە سەر گوندەکە بەڵام هیچیشیان نەیانتوانیوە بگەنە ناو گوندەکە تەنها لەساڵی ۱۹۸۵دا جارێک حکومەت گرتیوهەمووگوندەکانی سوتاند..با ئەوەشم لەیاد نەچێت کە هەرهەمان رۆژی ۱۹۸۸/۸/۲۸ لەپەلاماری ئەنفالدا گوندێکی تر

هەیە بەرانبەری گوندی کورێمێ دێی تیرێی پێدەلێن (گەلی تیرێ) بەهەمان شێوەی ئێمە هەمان حاڵەت هەموو پیاوەکانیان جیاکردبووەو کۆیانکردبوونەوە، بەهەمان شێوەی ئێمە چاوبەستوقۆڵبەستیش کرابوون، تەنها مابووەوە سەرئەوەی فەرمانی گوللەبارانیان بدەن، بەڵام ئەو ئەفسەرەی لەوێ بوو وتبووی من ئەوگوناهە ناخەمە ئەستۆی خۆم من پیاوێکی عەسکەریم دەیانێرم بۆ دهۆك باکەسێکی ترئەوکارە جێبەجێ بکات " بیانکوژیت"..

کەوایە ئەوانەی لای ئێوەش دەیانتوانی وەکو ئەو ئەفسەرەبکەن ..؟

لەلای ئێمە دوو ئەفسەربوون لەناوخۆیاندا مقۆمقۆیەکیانکردو جیهازیان کرد ئینجا تاوانەکەیان ئەنجامدا.

ناویانتان نەزانی ؟

بەڵێ ناویان محمدو عەباس بوو، هەردوکیشیان ملازم بوون بەڵام یەکێکیان بەوەی تری دەگوت (گەورەم) رەنگە هۆکاری ئەوەش بگەرێتەوە بۆ پلەی حزبی دیارە یەکێکیان لەوی تریان لە حزبدا گەورەتربووە.

ئێوە چەندکەستان پێشمەرگە بوون کە خۆتان دایە دەستەوە..؟

چوار کەسمان پێشمەرگەبووین هەمووشمان دەربازبووین (عەبدالقهار، ئەبابەکر، کەریم نایف، من). عەبدولجباریش هەرپێشمەرگە بوو بەڵام ئەودەرنەچوو.

ئەویش هەر لەکۆمەلکوژییەکەدابوو ؟

بەڵێ لە ٨/٢٨ .

ئەفسەرەکان دەیانزانی ئێوە پێشمەرگەن ؟

هەموومان بەچەکەوە گیراین ئەوانەی پێشمەرگەش نەبوون چەکیان هەبوو. ئەوانەی ترهاولاتی گوندەکە بوون.

ماڵی خالیشت هەموویان کوژکران.؟

بەڵێ بەداخەوە خاڵم دەرنەچوو(خەلیل محمد عەبدوڵا) باوکی عەبدالقهارە، بەڵام عەبدالقهار رزگاری بوو .؟

یانی عەبدالقهاریش کە دەربازبوویەکی ترە خاڵۆزاتە ؟

بەڵێ کوڕی خاڵمە بەداخەوە خاڵم لەوکۆمەڵکوژییەدا دەربازنەبوو شەهیدکرا. خاڵم منی زۆرخۆش دەویست منی لە هەموویان جیا تەماشادەکرد چوونکە دایکم منی بە ئامانەت ڕادەستی ئەوکردبوو، بەڕاستی رۆڵیکی زۆرگەورەی لەژیانی مندا بینی .

ناوی ئەفسەرەکانت هێنا، چۆن زانیت ئەوانە ناویان محمدو عەباسە ؟

بانگی یەکتریان دەکرد بەوەدا زانیمان.

ناوچەی بادینان لەپێشەوە بەچەکی کیمیایی هێرشی دەکرایە سەرو دواتر پەلاماردەدرا لەلای ئێوەش هەروابوو مەبەستم ئەوەیە کورێمیش پێشتر بەچەکی کیمیاوی لێدرا..؟

لە ٨/٢٥ /١٩٨٨ سێ ڕۆژ پێش پەلاماردانی ئێمە ٤ دێ بوویان ٥ بوو کیمیابارانکران یەکێك لەوانە گوندی برجینێ و ورمێلێ، تیکو بەرکەڤرا بەرچەکی کیمیایی کەوتن لەوێ شاخیی هەمزا هەیە وەکو گۆیژەی لای خۆمان وایە ئەمدیو ئەودیو، ئەو ڕۆژە سەعات ٧-٨ لەو دەورە دابوو کە تەیارە هات لە ورمێلێی دا، ئیتر کە ئەو بۆمبارانە بوو لە ٨/٢٦ ئێمە بەرەو سنوری تورکیا ڕۆیشتین، بە خێزانەوە، منداڵو ژنمان لەگەڵدابوو بەو ڕێگایەدا ڕۆیشتین کە بەرواری بالا دەکاتە دوو بەشەوە، ئێمە بە پشتی جادەکەدا ڕۆیشتین، ئەو شەوەی کە ئێمە ڕۆیشتین (لێرەدا هاشم ماوەیەکی زۆر بەبێدەنگی مایەوە) باس ناکرێت چ ڕۆژی حەشرێك بوو باوەربکە بەدەم باسناکرێت زمان دەرقەتی ئەو دیمەنە تراژیدیایە نایات، شەوێکی مەترسیدار پڕ لە هاوار قیژەو زریکەی منداڵ گریانی ژن، لێقەومان ترسو برسێتی، ئیتر ڕۆژی حەشر کە باسی ڕۆژی حەشر دەکەن ئەوە بووکە ئێمە بینیمان. چونکە کە کارگەیشتە ئەوەی ئینسان منداڵی خۆی بەجێبهێڵێ چۆن دەیهێنێتە پێشچاو ؟ چۆن گوزارشتی لێدەکەیت..؟ ئەستەمە زۆر ئەستەمە بتوانم ئێستا وەکو خۆی بیگێڕمەوە. ڕێگاکەی ئێمە زۆر زەحمەتو دژوار بوو ڕێگایەك لەنێوان دووشاخدا بوو، پێشتریش بۆمبارانی وەرمیلێ و برجینێو گوندەکانی تریان دیبوو بەچەکی کیمیاوی زۆر ترسناك بوو خەڵك چاوەڕوانی مەرگی بەکۆمەڵی دەکرد.

ئێوە لەهەوڵی ئەوەدابوون بگەنە سنوری تورکیا بەڵام دیارە چەکی کیمیاوی تۆقاندبوونی..؟

بێگومان ئەو چەکە کاریگەری زۆری هەبوو بەسەرمانەوە، بەڵام ئەوە هەوڵی یەکەمجارمان بوو، ئەو شەوە دەرۆیشتین، بەڵام لەبەر قەرەباڵغی و هاتوچۆی سەیارەی سەرباز گەڕاینەوە بۆ شوێنی خۆمان ئێوارەی ٢٧ مانگ گەیشتینەوە ناوچەکەی خۆمان لەو ڕەبایانەی دەوروبەری کوریمێ و ناحیێ مانگێش هاتن بۆلامان پرسیاری بارودۆخەکەمان لێکردن وتیان: وەزع زۆر خراپە لە تەمەنی ١٠ ساڵ بۆ سەرەوە هەرچی ببینن دەیکوژن کەس دەربازنابێت .

ئەو گەنجانە چۆن ئەو زانیاریانەیان زانیبوو؟

لە ڕەبایەکان بیستبوویان ئەوان هەموو خەڵکی ئەو ناوچەیە بوون، هەندێکیان خەڵکی گوندی باسێ بوون، جاش بوون، ئێمە ئێوارەی ٢٧ی مانگ دیسانەوە شوێنی خۆمان گواستەوە.

ئەو گەنجانە بۆهاوکاری ئێوە هاتبوون .؟

نەخێر ئەوانیش کەسوکاریان هەبوو لەناوچەکە هاتبوون ئەو هەواڵەیان پێدەدەن. لەوێ زۆن هەبوو ئەو شوێنانە بوون کە خەڵک گوندەکانی چۆڵکردبوو لەناودۆڵ و ئەشکەوتەکاندا شوێنی بۆخۆی چاککردبوو. ئەوانیش لەوێوە هاتن لەپێشەوە ئێمە ئەوانمان بینیی و بانگمانکردن، ئیتر کە زانیاریمان لێوەرگرتن دیسانەوە ڕۆیشتین بەرەو باتوفە، بەڵام بێسود بوو چونکە ئەو ریگایانە هەمووی گیرابوون، ئیتر ئێمە کەوتینە خوار جادەوە کە بینیمان جادەکە گیراوە، جاشەکان لە

پێش سەربازەکانەوە دەهاتن تەقەیان دەکرد، بێگومان ئەوەش کاریکی باش بوو بۆخەڵك چونکە رێپیشاندەر بوو ئەو تەقەکردنە باش بوو، بۆ ئەوەی نەکەوینە بۆسەکانیانەوە.

تۆ دلنیایت بۆ رێپیشاندان تەقەیان دەکرد ؟

من بەبەڵگەوە موستەشار هەبوو لەو ناوچەیە بەدەیان کەسی گرتووەو رزگاری کردووە، ئێمە دواجار هەرئەوان فریامانکەوتن.. من چەند جارێك سەردانیم کردووە هەتا کە چوومەلای نەیناسیومەتەوەو خۆم خۆم پێناساندووە. بەڵام هەبوو خراپبوون تەقەیان لە ئێمە دەکرد ئەوانە جاشی هەولێری بوون مەفرەزە خاصەیەك بوو عەلییان پێدەگوت. ئەو زۆر خراپ بوو.

ئەوموستەشارە ناوی چی بوو ؟

خالید شیخۆ . ئەو ئێستا لە ئەلمانیا دەژی کە هاتەوە چوم بۆلای سەردانم کرد. نەشیدەناسینەوە ئێمە خۆمان پێناساندووە.

ئێوە چۆن کەوتنە بەردەستی بەعس خۆتان تەسلیم کرد یان گیران..؟

لەگوندی هەمزا بووین جادەیەك هەیە لە پشتیەوە ئەویشگیرا، بەڵام هاتینەوە بەرەو کوریمێ لەوێ چەمێکی لێیە کە پەڕینەوە هاتینەوە گوندی کوریمێ و بەرۆشکێ و هەمزاو پاسێ، ئەوانە هەمووی گیرابوون سوپای تیدابوو، لەمەدیوی بەرواری بالاّوە ئەو هێڵەش هەمووی گیرابوون و گەمارۆ درابوون، بۆ مبارانێکی زۆر هەبوو بەدەبابەو تۆپ لە هەرکوێیەکەوە تروسکاییەك ئاگرێکیان بدیبایە تەقەیان لێدەکرد،

شەوی ٨/٢٨ ئێمە لەپشتی گوندی کوریمێ بووین ئیتر مشتومڕی ئەوەمان بوو چی بکەین و چی نەکەین، ئێمە خەڵکێکی زۆر بووین عائیلەشمان لەگەڵدابوو یەکێك لەوانە ماڵی خاڵم بوون (خەلیل عەبدوڵا) خاڵم هەموومانی کۆکردەوەو پێی ووتین ئێوە بڕۆن ئێمە دەمێنینەوە بشمانگرن لە ئێوە سەلامەترین زۆر هەوڵیدا کەس بەقسەی نەکردو نەرۆیشتین ئێمەش لەگەڵیاندامایینەوە، جەیش و جاشیش هەروا ٧٠٠ مەترێك لێمانەوە دوربوو، دیار بوو حساباتی تایبەتیان بۆ گوندی کوریمێ کردبوو، نەخشەیەکی وایان بۆ دانابوو کە تاقە منداڵێکیش دەرنەچێت، تانەت ئاژەڵەکانیش لەو پەلامارەدا بەسەلامەتی دەرنەچن.. تەنانەت هەندێك سەربازیان خستبووە پێشەوە چەکەکانیان فیشەکی تیدانەبوو لەوانەبوون کە تازە خۆیان تەسلیمکردبووەوە ئەوانە لە ئەهوارەکانەوە هێنابوویانن، بۆ ئەوەی ئەگەر شەڕیش ببێت لە پێشەوە ئەوانە بکوژرێن.

چۆن ئەو زانیارییەت دەستکەوت ؟

من ئەمەم دوایی زانی لەقەلاکەی دهۆك زانیم.

مەبەستت قەلای نزارکێ یە ؟

بەڵی چونکە دوایی ئێمەش هە رەوانەی ئەو قەلایە کراین .

سەرئەنجام چۆن کەوتنە دەست هێزەکانی سوپا هەتا گوللەبارانتان بکەن.

هیچ ڕێگایەك نەمابوو دوا ڕیگا ئەوە بووکە خۆبەدەستەوە بدەین، کە خۆشمان دایە دەستەوەدا ئەوە چارەنوسمان بوو کە دەبینن

کۆمەڵکوژکراین.. بەلام بەداخەوە ئەوەی بەسەر ئێمەهات و ئەوەی ئێمە دیمان لە گێڕانەوە نایات.. ئێستاش بەداخەوە .. بایەخ بەو دۆسییە نادرێت لەلایەن حکومەتی هەرێم و کەسانی بەرپرسەوە، پارە بۆ زۆر شتی ناپێویست خەرج دەکرێت و ئەم دۆسییەش ئاواماوەتەوە.

دواتر باس لەو لایەنەش دەکەین، بەلام پێمخۆشە جاری هەر لە کوریمێ بووەستین، دەمەوێت بزانم چۆن ئێوە کەوتنە دەست هێزەکەی سوپا..؟

ئەو بەیانییەی تاوانەکەی تێدا ئەنجامدرا ١٩٨٨//٨/٢٨ کۆمەڵێك خەڵك لەوانە حاجی لەتیف (باوکی کەریم نایف) خۆی ناوی نایفە بەلام هەر بەحاجی لەتیف ناسراوە، لەگەڵ خاڵم و کۆمەڵێکی تر چوون قسەیان لەگەڵ سوپا کردبوو، لەسەر قسەی خۆیان و لەسەر کەلام شەرەفی ئەوان و سەرۆك گوایە لێبوردنێکی رانەگەیەنراویش هەیە ئێمە دابەزین و خۆماندایە دەستەوە، لەڕاستیشدا هیچ ڕێگەیەکمان بەدەستەوە نەمابوو هەموو بەرزاییەکان گیرابوون، لە دۆڵێکدابووین، هەرچوارلامان گیرابوو، هاوین بوو کاتژمێر ٧:٣٠ ی بەیانی بوو کە چووینە ناویان، ئەوکۆمەڵە ریش سپییە کەوتنە پێشمانەوەو پەرۆیەکی سپیان کردە دارێکەوەو ڕۆیشتین، هەرکە گەیشتینە لایان، هەرچی چەك و تاقمی فیشەك و ئەوانە بوو لێیان سەندین. سەرەتا جیایان نەکردینەوە ژن و منداڵەکانیشمان هەر لەگەڵ بوو کەچە کیانکردین، دوای ئەوەی چەکەکانمان دانا کەوتنە پشکنینمان تەنانەت ئەوەی چەقۆیەکیشی پێبوو لێیان سەند، ئینجا

پۆلێنکراین‌و ژن‌و منداڵەکانیان جیاکردەوەو بەرەو خوار ئاواییەکەی کوڕێمیَ بردیانن، دواتر هاتن کۆمەڵێك پیریشیان جیاکردەوە.

جارێکی تریش پۆلێنکرانەوە ؟

بەڵێ سێجار پۆلێنکراین لەو نێوانەدا خەڵاتی خاڵم بە ڕێکەوت رزگاری بوو ئەویش برای عەبدالقهار بوو، ئەو منداڵبوو دوجار ناردمانەوە ناو ژن‌و منداڵەکان‌و عەسکەرەکان دەیانهێنایەوە لای خۆمان بۆ جاری سێهەم ناردمانەوە ناو ژن‌و منداڵەکان باش بوو ئەو جارە رزگاری بوو ئێستا خەڵات لەژیاندا ماوە. دەنا ئەویش دەبوایە وەکو ئێمە گوللەباران بکرایە. ئیتر کە پۆلین تەواو بوو ئێمە پیاوەکان ٣٣ کەس ماینەوە. کە ریزیانکردین بەرەو خوار ئاواییەکە بردیانین هەروا ٢٠٠ مەتریك لە خواردێییەکەوە رایانگرتین، لە ریزەکەدا لە ڕاستەوە بۆ چەپ دووەم کەس من بووم، بەڵام کە لەچەپەوە بهاتیتایە من دەبوومە ئەخیرکەس ، کە گەیشتینە خوارەوە ڕەزێکی ترێی لێبوو، لەویَ فەرمانیان پێکردین دانیشین هەربەتەنیش ڕێگەکەوە کە بە بەردەم ڕەزەکەدا دەرۆیشت. من زوو دڵم خەبەری دا وتم : ئیتر ئێمە کۆتایمان هات دەمانکوژن.. بڕوا بکە کورێکی پوری خۆم لە تەنیشتمەوە بوو ناوی حەمید بوو ئەویش لەوێدا شەهیدبوو پێم ووت دەمانکوژن..

چۆن دەتزانی دەتانکوژن .. ؟

دیاربوو لە دەمووچاوی ئەفسەرەکاندا دیاربوو، شتێکی ڕون‌و ئاشکرابوو کە ئەو مامەڵەیە بۆکوشتنمان بوو. جموجۆڵێکی زۆریان هەبوو هەردەهاتن‌و دەچوون‌و جیهازیان دەکرد، جەیش‌و جاشێکی زۆر بەو ناوەدا بڵاوو ببووەوە، ماوەیەك ماینەوە ئینجا ئاویان بۆهێناین.. ئینجا هاتنە پێشەوە ووتیان هەستن هەستاین‌و بردیانینە خوارتر لەوکاتەدا من کەوتمە پێشەوە یەکەم کەس بووم لە ڕیزەکەدا عەبدالقهار دووەم کەس بوو، لە دوامەوە بوو، کەمێك شۆربوینەوەو دیسانەوە فەرمانیان پێکردینەوە دانیشن. بەرلەوە تەقەیەکی زۆر زۆر بوو لە هەمولایەکەوە تەقەبوو. ئێمەش نەماندەزانی چییە. خواریشمانەوە بە جاش گیرابوو.

ئەو سەربازانەی تەقەیان لێکردن هەر سەربازی سوپای عێراق بوون، یان هێزی تایبەت بوون ؟

نەخێر سەربازی ئاسایی (نیزامی) سوپا بوون.

شوینی گولله بارانکردنەکە لەناوگوندەکەدا نەبووە ..؟

نا نزیکەی دوو سەد ٢٠٠ م دوریان خستینەوە شوێنەکە لەنزمایەکەدا بوو کە بەریز بردیانین من لەپێشەوە بووم هەتا لە گوندەکەوە دیارنەماین ٣٣ کەس بووین، سەربازەکان دوومەترێك لە سەروی ئێمەوە لە بەرزاییەکەوە وەستابوون فەرمانیان پێکردین بەلای ئەواندا وەرگەڕێین .

ئەوەی ئەمری پێکردن پلەداربوو یان هەر سەربازێکی ئاسایی بوو ؟

نا ئەفسەرێکیان بوو ملازم بوو.

کامیان بوو عەباس بوو یان محمد؟

وەللە ئەوەیان نازانم کامیان بوو. ئیتر هەرکە ڕومان بۆلای ئەوان وەرگێڕا فەرمانیان پێکردینەوە کە دانیشین، من کە دانیشتمو سەرم بەرزکردەوە سەربازەکانی سەرووی خۆمانم دەدەی لەبەرئەوەی ئەوان دومەترێك بەرزتربوون لە ئێمە بەڵام ئەوانەی ئەولاترم دەبینی. ئیتر هەرئەوەندەی دانیشتین ئەوەندەی پێنەچوو فەرمانی کرد (ارمی) گوللەبارانیان کردین .. ئیتر خۆ ناگێڕدرێتەوە (هاشم لێرەدا لە قسەکردن وەستا) ئەو گوللەبارانکردنە عەشوائی بوو، تەقەیەکی زۆریان لێکردین، ئیتر محزەنەکانیان گۆڕی جاری دووەم فەرمانی پێکردنەوە بەڵام ئەم جارە فیشەکەکان تەپەیان دەهات دیاربوو بەر گۆشتو تەرمەکان دەکەوت. ئیتر ناڵەو هاوار بەرزبووەوە ، عبدالقهاری کوڕی خاڵم لەتەنیشتمەوە بوو، کەناڵەی لێهەستا هی ئەوە بوو فیشەکێك بەرشانی کەوتبوو لە پەراسووەکانی خوارەوەیدا وەستابوو کە سەرمان نابوو بەئەرزەکەوە ووتی من بریندارم ووتم: من هیچم بەرنەکەوتووە. من ئاگام لێبوو کە فیشەکەکان لە نزیك سەرم دەکەوتن بەردوخۆڵەکان دەکەوتنە سەرم ، بە ئەسپایی پێمگووت من هیچم لێنەهاتووە ئەگەر دەرچووین من هاوکاریت دەکەم، ئەوەی پاڵم زۆرخراپ بەری کەوتبوو هەموو لەشی لەخوێندابوو، کە تەقەکان تەواو بوون جاری سێهەم فەرمانی گوللەبارانکردنماندرایەوە ئەوجارەش هەر سەلامەتبووم، ئینجا گوێم لێبوو ووتی برۆن (خللی **اضربهم واحد واحد**) یەك یەك گوللەیان پێوە بنێن . سەربازێك

ڕێك لە ئاستی سەری منەوە هاتە خوارەوە ڕێك لەسەرسەری من وەستا، سەرم کەوتە نێوان هەردوو پۆستاڵەکەیەوە.

ئەگەر باشتر بۆم روونبکەیتەوە ؟

ئەوان کە لەبەرزییەوە بوون سەربازەکە بەلێژاییەکەدا هاتە خوارەوە ڕێك هاتەخوارەوە لەسەر سەری من وەستا کە قاچی بڵاوکردەوە بۆ تەقەکردن سەرم کەتە نێوان هەردوو قاچییەوە ئیتر دەڵێن ڕۆح لە شوێنێکی قوڵدایەو بە ئاسانی نایەتە دەرەوە ئەگینا من ئەو ڕۆحەی کە مابووشم ئەو هەناسەیەی کە پێشتر دەمدا نەمابوو.. کە گوێم لە دەنگی تەقەکە بوو هەستم کرد قاچم وەك کارەبا لێی بدا تەزوویەکی پێداهات قاچم بڵاوبووەوە .. ئیتر لەسەر سەری من لاچوو چووە سەر عەبدالقهار بەڵام تەقەی لەو نەکرد ڕەنگە لەبەرئەوە بووبێت ئەو تەرمەی بەسەرئەودا کەوتبوو خوێنەکەی هەمووی بەسەر عبدالقهاردا ڕژابوو هەموو جەستەی سوربوو، لە عبدالقهار تێپەری دەستی بە بەلەپیتکەی تفنگەکەیدا نا بەرێز دەستی لەسەر هەڵنەگرتن هەتا هەموو ریزەکەی تەواو کرد کە فیشەکەکان بەتاڵبوونەوە ئیتر ڕۆیشتەوە سەرەوە.

دوای ئەوە کەسی تر بۆتان نەهاتە خوارەوە ؟

نا ئیترکشانەوە، ئاوا نزیکەی **٥٠٠ – ٦٠٠** مەترێك کشانەوە بەڵام ئیتر شوێنەکەی ئێمە نەدیووبوو، شوێنەکەی ئێمە لەوانەوە دیارنەبوو، هەرچەندێك کشابنەوە ئێمە لەوانەوە دیارنەماین. بەڵام ئیتر

دەستیاکرد بەتەقاندنی قازیفەو هاوەن رەنگە ئەمەش بۆ ئەوە بووبێت بلێن ئەوانەمان لەشەڕدا کوشتووە.

ئیتر بەجێیان هێشتن‌و دایان نەپۆشین ؟

نا ئەوان ڕۆیشتن‌و بەو شێوەیە بەجێیان هێشتین.. بەڵام گڕ بەربووەوە پوش‌و پەڵاشەکە، ئەگەر هەڵنستاینایەتەوە دەسوتاین، ئیتر من هەستامەوە لە دوای من عەبدالقهاریش هەستایەوە ووتم منیش برینداربووم عبدالقهار دەیتوانی بڕوا، بەڵام من نەمدەتوانی، لەوە دابووین بڕۆین کەریم نایف لە بەشی سەرەوەی ریزەکەدا بوو بەسەر چنگ بەرەو لای ئێمە هات ئەویش سەلامەت بوو، تەنها فیشەکێك سەرچیغ شانی گرتبوو، ئەویش کەوتبووە ژێر تەرمەکانەوە ئێمە هێشتا لەوێ بووین ئاگر کەوتەناو جەنازەکانەوە .. عبدالقهار بەکەریمی گوت بزانە ئەو ئاگرە ناکوژێنیتەوە با جەنازەکان نەسوتێن، کەریم کەمێك خەریك بوو، ئەو گەنجێکی تازە پێگەیشتووبوو ئەو شتانەی نەدیبوو، کەریم گەرایەوە نەیتوانی ئەو ئاگرە بکوژێنێتەوە، تولە رێگایەك هەبوو منیان پەراندەوە پشتییاندام بە کەندێکەوە بۆ ئەوەی نەسوتێم ئەوە کەمێك لە تەرمەکان دورکەوتبووینەوە.. تائەوکاتە وامانزانی هەر ئەوسیانە ماوین.. بەعەبدولقهاروکەریمم ووت: ئێوە بڕۆن دور بکەونەوە، قهار ووتی دەرۆم، ئەگەر نەمردم شەو دێمەوە بەدواتدا ئەگەر مردیشم ئەوە چارنیە.. ئەوان رۆیشتن، بەڵام ووتم زوو زوو ئاورم لێبدەنەوە.

لەهیچ شوێنێکەوە جەیش دیارنەبوو ..؟

نا ئەوانە رۆیشتبوونەوە ناو دێ . هەروا ٥٠٠ مەتریك لێمانەوە دوربوون. ئیتر من مامەوە کە ئاوڕم بۆلای تەرمەکان دەدایەوە چاوم هیچی نەدەبینی وەك تارماییەکی ڕەش دەهاتنە بەرچاوم لەپێشچاومدا گڕێکی سەوزیان لێ بەرزدەبووەوە.

ئەی تۆ بۆمایتەوە ؟

ئاخر من کە عەسکەرەکە هاتە سەرمان فیشەکەکانی بەقاچمەوە نا، ئیتر من نەم دەتوانی بڕۆم، ئەوان ماوەی ٢٠ دەقەیەك دەبوو رۆیشتبوون، من چنگم لە ئەرزەکە گیرکردو هێزم دایە بەرخۆم هەستامە سەرپێ خەریکبوو بکەوم، هەرچۆنێك بووخۆمم گرتەوە جووتێك پیلاوی ئەدیداسی ئێرانیم لەپێدابوو، هەرکە قاچم دانا خوێن لەپیلاوەکانمەوە فیچقەی کرد. ئیتر رۆیشتم هەروا ٢٠ مەترێك دورکەوتمەوە ئەبابەکریشم بینی .

ئەو چۆن دەربازببوو ؟

ئەو هەر لەکاتی تەقەکاندا رایکردبوو ئەو مسافەیە دورکەوتبووەوە لە ریزەکە دەرچووبوو لەدورەوە لێیاندابوو کەوتبوو ئەویش برینداربوو، ووتم ئەبابەکر چیبکەین ..؟ ووتی تۆبرۆ خۆت نەجاتبدە تۆخۆت دیوە چیت لێهاتووە..؟ ووتم بڕۆ عەبدالقهارو کەریمیش رۆیشتوون، بەو حاڵەوە رۆیشتین، نزیکە ٧٠٠ مەتریك دورکەوتبووینەوە نەشمان دەوێرا بە رێگاکەدا بڕۆین لەبەر ئەوەی خوێنمان لێ دەڕۆیشت نەبا بماندۆزنەوە.. لەکوێوە پوش زۆربوایە لەوێوە دەڕۆیشتم گەیشتمە چەمێك پێی دەڵێن چەمی بۆسەی شێری لەوێ وای پێدەڵێن . کە

چووم لەوێ کەریمو عبدالقهارم بەدی کرد دوو جاربانگم کردن گوێیان لێیە بووجارێکی تر بانگم کردن خۆیاندا بەزەویدا چونکە ترسان.. ئیتر بانگم کردنەوە ووتم منم.. وتیان چۆن هاتوویتو گەیشتوویتە ئێرە. ؟ وتم گەیشتووم، ئیتر لەو قسانەدا بووین کۆپتەرهاتە سەرمان، خۆمان شاردەوە تا کۆپتەرەکە رۆیشت ئیتر وڵاخێك ئەسپێك لەناوچەمەکەدا بوو چون گرتیانەوەو هێنایان منیان خستەسەری‌و رۆیشتین لەو ناوە کە پروشتی خۆمانی لێبوو هەندێك دەرمانو شتیشمان هەبوو کەکاتی خۆی شاردبوومانەوە، ئیتر کەوتنە گەران هەندێك جلە کۆنو شەرواڵو جامانەو پەڕۆوپاتاڵیان دۆزییەوە بۆ ئەوەی برینەکانمانی پێبپێچین. عبدالقهار ووتی: من شوێنێك پێدەزانم دەچین لەوێ خۆمان دەشارینەوە.. شارەزای چەمەکەش بووین، لەوێ دارێك هەیە پێی دەڵێن "قاچ" دارێکە وەکو سنەوبەر وایە بەڵام دڕکاوییە، لەلای ئەو دارە کەندرێك هەبوو دوره رێگاو چەپەك بوو عەبدالقهار بەو شوێنەی دەزانی چوینە ئەوێ خۆمان شاردەوە، کەریم جانتایەکی شاردبووەوە لەو شوێنەی پێش تەسلیم بوون خۆمان لێشاردبووەوە ئەو جانتایە دەرزی‌و چەقۆومەقستو‌ئەو شتانەی تێدابوو، ئەو رۆیشت جانتاکە بێنێ ئێمەش لەوێ ماینەوەو خۆمان پاککردەوەو ئەوەندەی توانیمان خوێن‌و پیسیەکەمان لەخۆمانکردەوە، زۆری پێنەچوو گوێمان لە دەنگی خەڵك بوو، کەنزیکبونەوە کەریم بوو صدقیشی لەگەڵدابوو، ئەویش دەربازببوو.

صدقیش لەو کۆمەڵکوژییەدا بوو..؟

بەڵێ ئەویش لەناو تەرمەکاندا دەربازبوو ئەو خەڵکی گوندێکی تربوو گوندی چەڵکی .

ئەی چۆن کەریم دۆزیبوویەوە ؟

کەریم کە چووبوو جانتاکە بێنێ بینیبووی ناسیبووەیەوە بەڵام صدقی سەری لێتێکچووبوو بەرەو ناحێکە رۆیشتبوو کەریم بانگی کرد بوو ووتبووی ئەوە بۆکوێ دەچیت ئەو بەترسەوە پێی گوتبوو دەرۆم بۆ تورکیا ئینجا هێنابوویەوە بۆلای خۆمان پێی وتبوو کەوا هاشمو عەبدولقهاریش دەربازبوون‌و دەتبەم بۆلای ئەوان.. ئیتر پێکەوە هاتن .

واتا ئەگەر ئەو جانتایە نەبوایەو کەریم نەرۆیشتایە صدقی جارێکی تر دەکەوتەوە دەست بەعس‌و رەنگە دەربازنەبوایە ..

بێگومان چونکە صدقی برایەکی تریشی بەناوی فەتاح دەربازببوو، بەڵام بەداخەوە ئەوجارێکی تر ونبوو کەس نەیزانی چی بەسەرهات.

کەواتە ئێوە ٦ کەستان لەو ٣٣ کەسە دەربازبوون ؟

بەڵێ بەفەتاحەوە ٦ کەس بەبرینداری دەربازبووین، بەڵام فەتاح وەکو وتم جارێکی تر وون بوو ئێستا ماوینەتەوە ٥ کەس .

ئەی باسی ئەبابەکرت کرد ئەو لەگەڵێ تۆ نەهات بۆ چەمەکە ؟

نا ئەبابەکر ئەو شەوە هەتا بەیانی لە شوێنی خۆی مابووەوە بە قسەی خۆی کە دەیگێڕێتەوە. ئەوکاتە زۆریشم پێگوت بابرۆین ووتی بە

خواناتوانم ئەویش فیشەك لەقاچی دابوو. ئەو نەیدەزانی ئێمە بۆکوێ چووین .

ئیتر کەریم کەهاتەوە جانتاکەی هێنا ؟

ئا جانتاکەی هێنا صدقی لەگەڵدابوو ئیتر سودمان لە شتەکانی بینی خۆمان یەکترێمان تەداوی دەکرد .

ئەو گولانە کوێی گرتبوو تەنها قاچت بوو ؟

من هەتا شەروالەکەشم دانەکەند نەمدەزانی چۆن بەرم کەوتووە بەلام دابووی لە قاچم لەرەگی پێمەوە دەرچووبوو ؟

چەکەکە کلاشینکۆف بوو ؟

بەڵێ دوایی بە راپۆرتی پزیشکی زانیمان کە فیشەکەکانیش گڕدار بوون،

دوای ئەوە هەرلەوێ مانەوە ؟

بەڵێ بۆکوێ بچین ؟ کە خۆمان پاککردەوە پەرۆ خوێناویەکانمان و شەرواڵەکانمان شاردەوە چاڵێکمان کردووداوامان پۆشین. ئەو شەوە هەرلەوێ ماینەوە دنیایەکی ترسناكو کشومات، بڕوا بکە هەوایەکی بەتین بهاتبایە دەترساین ڕۆژانێك بوون ، هەرگیز شایانی لەبیرچوونەوە نین.. مەرگێگ باڵی بەسەر ناوچەکەدا کێشابوو بۆنی خوێن، مەرگی مرۆڤو تەنانەت داروەوەنەکانیشم وەك شەهیدەکان دەهاتە بەرچاو.

هەر چۆنێك بوو ئەو شەوەمان ڕۆژ کردەوە.. بەیانی زوو دەوری سەعات ٨ عبدالقهار چوو بۆ نیگابانی لە سەرگردێك کە لە پشتمانەوە بوو. بۆئەوەی بزانین چی هەیەو جموجۆڵی جەیش چۆنە.

چۆن دەیتوانی سەرکەوێت ئەی ئەویش بریندارنەبوو ؟ ئەو چەند فیشەکی بەرکەوتبوو ؟

حاڵی ئەو لەئێمە باشتربوو دەیتوانی بڕوات، چونکە تەنها فیشەکێك لەسەر شانی دابوو لە ناوسکی وەستابوو. دەرنەچوو بەلام هەناسەی توند دەبوو.

بۆچی دەچوو بۆ سەرەوە مەگەر دەتانتوانی خۆتان دەربخەن..؟

چووە سەرەوە بزانێ چی باسە، لەڕاستیدا ئێمە نەمانەدەزانی ئەنفال چیەو مەرامی حکومەت چیە وامان دەزانی ئیتر هەر ئامانجەکەی پێکا دەگەڕێتەوە، فەوجێك هەبوو لە نزیکی ناحێکەوە کە عبدالعبدالقهار هاتە خوارەوە ووتی: وەڵلا جەیش ماوەو دەبابەیەکیش هەر لە شوێنی خۆیەتی نەجولاوە. بێگومان نەماندەتوانی خۆمان دەربخەین و زۆریش دەترساین چلێك دارمان پەیدا کردبوو کە دەچوونە دەرەوە دەبوایە شوێن پێکان بسرێتەوە.

شوێنەکەتان ئەمین بوو ؟

شوێنەکە ئاودرێك بوو نزیکەی نیو مەترێك قوڵ بوو، ئاودڕی بووی دوانمان لە چاڵەکەدا دەنوستین من لە ناوچاڵەکەدابووم ئەوانیش بەم بەرەو ئەو بەری چاڵەکەدا دەخەوتن.. ئەو ئەسپەی بردمان کورتانی پێوە بوومنیان خستەناوکورتانی ولاخەکەوە. دارەکەش زۆر گەورە بوو بنەلاو لاوێکیشی تێ ئالابوو زۆر تاریکی کردبوو.

ئەی خواردنتان چۆن دەستکەوت.

برسیو بێئاو بووین وەزعمان زۆرخراپ بوو، هیچمان پێنەبوو بەڵام عەبدولکەریم چوو هەندێك تەماتەی هێنا بنەگوێنیەك بادەمیشی هێنا، ئەوە بۆ ئێمە زۆر بەسود بوو ڕۆژانە بە حصە بەشی خۆمانمان دەخوارد ڕۆژی یەکی ٢٧ دەنك بایەمان بەردەکەوت ناچاربووین دەستی پێوە بگرین، نەدەبوو کەس یەکی ٢٨ دەنك بخوات. لەماوەی ئەو ٨ ڕۆژەدا دوو کاڵەکمان پێبوو تەنها یەکێکیمان خواردبوو، بەڵام باش بوو ڕۆژێك کەریم چووبووە نزیك گوندەکە سەگێکی بینیبوو بەسەر نانەوە وردەنان ئەویش سەگەکەی دەرکردبوو، هەڵیگرتبوو هێنای ئەو وردەنانەش کەمێك بە فریامان کەوت، ئیتر لە ٢٩ ی مانگەوە ڕۆژێك دوای تاوانەکە چارەنوسمان نادیاربوو نەماندەزانی چی بکەین، هیچ ئاسۆیەکمان لێوە دیارنەبوو، بەڕاستی تەنگانە بوو. بەڵام بەوە زۆر ورەمان دەروخاو بێ ئومید دەبووین کە هەموو ڕۆژێ تا ٥ ی مانگی ئەیلولیش عەبدالقهار دەچووە سەرەوە کە دەگەرایەوە لامان دەیگوت دەبابەکە هەر لەوێ ماوەو نەرۆیشتووە.. ئیتر بە تەواوی ورەمان نەدەماو دەروخاین. هۆکاری نەرۆیشتنی دەبابەکەش دیارنەبوو، زۆر هەوڵمدا ئەوان بڕۆنو بەجێمبهێڵن بەڵام عبدالقهار کوری خاڵم بوو وتی: کاکە باسی رۆیشتن مەکە مەگەر بتکوژم ئینجا بەجێت دەهێڵم.

ئەی ئەبابەکر چۆن گەیشتەلاتان .

ئەبابەکر هەرنەگەیشتەلای ئێمە شەوەکەی هەر لەوێ نزیکی شوێنی کۆمەڵکوژیەکە مابووەوە ڕۆژێك دوای ئەوە کە ئیتر جاش چووبن گرتبوویان بردبویان بۆ مانگیشو لەوێ تەسلیمیان کردبووەوە .

چەند ڕۆژ ئاوا مانەوە ؟

٨ ڕۆژ بەو حاڵە ماینەوە بەڵام لە ڕۆژی هەشتەمدا ئیتر جموجۆڵمان هەست پێکرد گوێمان لە دەنگی سەربازبوو بەعەرەبی قسەیان دەکرد (تعال .. تعال) تەقەیان دەکرد . دیاربوو هەستێکیان کردبوو کە ئێمە دەرچووین..

بەچیدا هەستیانکردبوو ..؟

کە ئەبابکریان دۆزیبووەوەو تەرمەکانیان شاردبووەوە دیارە ژماردوویانن کەم بوونەوە چونکە ئێمە ٣٣ کەس بووین کە "رەمیی " گوللەبارانیانکردین. فەتاحیش دەرچووبوو .. مابوونەوە ٢٧ تەرم . ئیتر هەموو ڕۆژێ (تەمشیت) کێومالیان دەکرد ئیتر تەواو بێئومێد بووین، بەڵام شوێنەکەمان زۆرنەدیو بوو ئێمەش تەنانەت قسەمان لەگەڵ خۆشماندا نەدەکرد چاوەڕوانبووین لە پڕێکدا بماندۆزنەوەو بمانکوژن. ئیتر بانگیان دەکرد سەربازەکان بانگی یەکتریان دەکرد ..

ناوێک هەیە لەبیرەوەریتدا مابێتەوە مبەستم ناوی ئەو سەربازانەیە کە بانگی یەکتریان دەکرد.

نەخێر بیرم نەماوە . بەڵام بانگو تعال تعال بیرە فیشەکیشیان زۆر دەتەقاند.ئیتر بۆ شەوەکەی بیرمان کردەوە لەوەی کە شوێنەکەمان بەجێبهێڵین عبدالقهاردوربینێکی هێنابوو، بردی ووتی بزانم هێسترەکە

نا دۆزمەوە بیهێنم تۆی پێ بەرین، دۆزییەوەو هێسترەکەیان هێنایەوە منیان سوارکرد، بەڵام سنگم زۆر ئازاری گەیشت کەوتمە خوارەوە، بەڵام خێرا باوەشیان پێدا کردم گرتیانمەوە، بەهەرحاڵ رۆیشتین نزیکەی کیلۆمەترێك لە شوێنی خۆمان دورکەوتبووینەوە لەوێ ئەشکەوتێکی لێیە ئەشکەوتە رەشی پێدەڵێن لەوێ نزیکەی ٢ کاتژمێرێك ماینەوە گوێمان لەسەگ وەرێکی زۆر بوو شەوێکی زۆر تاریك بوو، دەرمانمان کەم پێما بوو خواردنمان نەمابوو وەزعێکی زۆر سەختو ترسناك بوو. ئیتر کەریمو عبدالقهار رۆیشتن بۆ ئەوەی بزانن دەنگو باسو جموجۆڵ چیە تەنها منو صدقی مابووینەوە ..

شۆخی لە دۆزەخدا

لە درێژەی قسەکانیدا هشم بزیەك گرتیو ووتی: بائەوەش هەر بۆخۆشی بگێرمەوە ئەو بەیانیە کەریم خەریکی نوێژکردن بوو، عبدالقهاریش ووتی: کەریم نوێژی چی دەکەی ..؟ ئەوە هەتاو گەیشتە سەرمان، لەکەریمیش وایە دەڵێت نوێژی چی دەکەیت وا جەیش گەیشتە سەرمان، ئیتر کەریم لە سەر نوێژەکە هەستاو رای کرد بە شڵەژاوی هاتو وتی: کوا جەیش..؟ عبدالقهار وتی نالێم جەیش دەلێم هەتاو گەیشتە سەرمانو کاتی نوێژی بەیانی نەماوە .

بیرم چوو ئەو پرسیارەت لێبکەم کە صدقی گوللە بەرکوێی کەوتبوو ..؟ ئەویش برینداربوو ؟

بەڵێ ئەویش برینداربوو بەڵام ئەو تەنها پەنجەیەکی گرتبوو، دواتر عەبدلقهار بەچەقۆیەك بۆی لێی کردبووەوە ئەوپەنجەی فرێ دا. ئیتر ئەوان نیو سەعاتێك دەبوو رۆیشتبوون ئاگامان لێیان نەما بەڵام لە چەمەکەوە دەنگە دەنگێك دهات، منیش ووتم صدقی وەرە راکشێ ووتی: بۆ ووتم ئەوە جاشن دێنە سەرچەمەکە یان خۆیان دەشۆن یان جل دەشۆن بانەمانبینن، بۆچوونەکەی من ڕاست دەرچوو هێندەی پێنەچوو جاش هاتن، تومەس کەریمو عبدالقهار بێ ئەوەی بە ئێمە بڵێن چووبون بۆ فەوجەکە خۆیان تەسلیم کردبوو، ئامر سرێیەکی لێبوو پێیان گوتبوو حاڵمان ئاوایەو دوکەسی تریشمان بریندارن ئیتر جاشەکان هاتن تەواو نزیك بوونەوە گوێم لێبوو یەکێکیان ووتی: لێرەن ئیتر ئێمە هیچمان بەدەستەوە نەما تومەس کەریم لەگەڵیان بوو لە دواوە پێشئەوەی کەریم وەڵام بداتەوە بۆخۆم گوتم بەڵێ لێرەین بەڵام ئێوە خەڵکی کوێن..؟ ووتی ئێمە سندین ئیتر هانایەکم پێداهاتەوە ووتم دەی قەیناکا. ئەو ترسەم نەما چونکە تەیاری عەشایەری زۆر بە هێزبوو لەو ناوچەیە ئەوە کاتە ئەوەش لە بەرژەوەندیمانەدابوو، لەم قسانە دابووین لەگەڵ کابرای جاشدا کەریم لەخوارەوە هاواری کرد مەترسن ئەوە من دێم، زۆرم پێناخۆش بوو ووتم ئێباشە ئەگەر بە نیازی شتێکی ئاوان قسەتان بکردایە.

تۆ لەوکاتەدا ئەوەت بەبیردا هات کەریم ئیخباری کردبن ..؟

نا هەرگیز ئەوەم بەخەیاڵدا نەهات، چونکە ئەوەیان لێنەدەوەشایەوە .. ئیتر مەنجەلێکی بچکۆلەیان پێبوو پڕیان کردبوو لە گۆشت، ئێمەش

هەشت ڕۆژ بوو، خواردنێکی وامان نەخواردبوو ئەوە بەلامەوە زۆر خۆش بوو، کاڵەکێکمان هەر پێمابوو بۆ تەنگانە. ئیتر یەکی کەمێك لەوگۆشتەمان خواردوو وتیان دەبێت بڕۆین، هێسترەکەیان هێنایەوە جاشەکان هەڵیانگرتمو سواریانکردم ووتیان ئەوشتانەی ترمەهێنن شتی چی..؟ لێفەیەکم پێبوو لایەکی سوربوو لایەکی سپی بوو لاسپیەکەشی لە خوێندا سوربوو.

ئامرسریەکەی فریاتنان کەوت کێ بوو ناوی چی بوو. ؟

ناوی عیسا بوو بەڵام نازانم بەچی ناسراوەو ناوی باوکیشی نازانم .

دواتر بردیانن تەسلیمیان کردنەوە ؟

نا کە ئێمەیان هەلگرت بەپەلە بردینیانین لە نزیکی فەوجەکە شیوێکی لێبوو خستیانینیانە ناو ئەو شیوەوە ووتیان لێرەبن بالە ناو فەوجەکەشدا کەس نەتان بینێت چونکە لەوێش خەڵکی ئیستخباراتی تێدایە. ئیخباریتان بکەن بۆ ئێمە ناخۆشە. ئیتر ئێمەیان لە دۆلێکی نزیك فەوجەکە دانا دواتر دوجاش هاتنەلامان قۆری‌و کتری‌و چاو جگەرەو یاتاغیان بۆ هێناین‌و ووتیان ئیتر ئێمە ئەوەندە نایەین بەلاتاندا بۆ ئەوەی نەبنە جێگەی تەرکیز.

ئەی تەداوی کردنتان ئەوان یارمەتیان نەدان..؟

نا هەرئەوەبوو کەخۆمان تەداوی خۆمانمانکردبوو، زۆریش لەناویان نەماینەوە هەروا سێ سەعاتێك لە ناوجاشەکاندامائینەوە، ئەوکاتە هەرمن‌و صدقی بووین نەمانەدەزانی عبدالقهارو کەریم لەکوێن، ڕۆژی ٩/٦ بوو دەوری کاتژمێر یەکی نیوەڕۆبوو بووبەتەقە تەقەیەکی زۆر

کرا لەحەد بەدەربوو، صدقی دەستی کرد بەگریان ووتی: بەخوا کەریم‌و عبدالقهاریان ڕەمی کردووە، ڕێك ئەوکاتەی بیرکەوتبووەوە کە ئێمەیان گوللەبارانکرد ئاخر ئێمە ١٠ سەرباز پێکەوە بەکلاشینکۆف تەقەیان لێدەکردین. منیش ووتم مردن یەکجارە من بەو قسانە دڵخۆشی صدقیم دەدایەوەو تەقەش هەربەردەوام بوو کەریم بەراکردن هاتەخوارەوە بۆلای ئێمە ئیتر ووتی مەترسن مژدەیەکی خۆشم پێیە، ووتم چیە ئەو مژدەخۆشە ووتی: لێبوردنی گشتی دەرچووە.. ئەو تەقانەش هی ئەوەیە تەقەی خۆشییە. ووتم ئەی کوا عبدالقهار ووتی: ئەو لەگەڵ خالید شێخۆیە " موستەشارەکە" هێندەی پێنەچوو سێ چوارجاش هاتنە خوارەوە هەڵیانگرتمو بردیانمە سەرەوە من قاچم زۆر ئاوسابوو ووتیان ئەو لەفاف‌و شتانە لەبرینەکەی بکەنەوە بانەلێن تەداویتان کردووە منیش جامانەکەم تێپێچا، ئیتر ئەوەندەی پێنەچوو موستەشارەکە هات بۆلامان تەوقەی لەگەڵ کردین‌و ئێمەش سوپاسمانکرد، ئەو منی نەدەناسی بەڵام دیاربوو ماڵی خالی دەناسی‌و ووتی باسبەی گللەیم لێنەکەن بلێن خزمی من کەوتووەتە دەستتان ڕێزتان لێنەگرتوون، خواهەڵناگرێت زۆر ڕێزی لێگرتین، ووتی ئەمشەویش لێرە بمێننەوە سبەی دەتانبەم بۆمانگێش .. ئیتر ڕۆژی ٧ی ئەیلول بردیانین بۆمانگێش لەوێ تەسلیم بە مدیری مونەزەمەی مانگێشیانکردین دابنیشاندین‌و کەوتە لێکۆلینەوەلێمان .. بەڵام شێخ جەمال هات بۆلای ووتی: ئەمانە خزمی منن لە کوڕێمی

رزگاریان بووه.. سەید الرئیس عافواتی داوەوەو هاتوونەتەوە ریزی نیشتمانی ..

ئەو شێخ جەماله ڕاستیەکەی پێگوت ..؟

بەڵێ رێكو ڕەوان پێی گووت ئەمانە لەوکۆمەڵکوژییەی کورێمیٚ رزگاریان بووه. کابرایەکی لێبوو ناوی بایز بوو بە بەرپرسی مونەزەمەی دەگوت ئەمە عبدالقهارخەلیلە لەفلاَن شوێن کەمینی داناوەو ئەمەی کردووەو ئەوەی کردووه، بەرپرسی مونەزەمەش پێی گووت بریاری سیدالرئیسە هەرچییەکی کردبێت دەبەخشرێت.

ئەی دوایی چییان لێکردن ..؟

هەر ئەو ڕۆژە ئێمەیان برد بۆ وەحدەیەکی مەیدان توبی (یەکەیەکی پزیشکی سەربازی) هەرلەناو ناحێکەی مانگیشدا بوو، ئیتر تەداویش چی بوو هەربە ئاوی سارد بۆیان شۆردم کابرایەك هات ووتی: تۆ لەکویٚ تەداویت کردووه ..؟ ووتم هەرخۆم کردوومەو بەئاوی سارد شۆردوومه ووتی: نابێت تۆ یان لەخەستەخانە تەداوی کراوی یان جاش بۆیان تەداوی کردوویت..

ئەو کابرایە چی بوو ؟

ئەویش پیاوێکی سەربازیی بوو لەیەکە پزیشکیەکە بوو لەژێرخێمەیەکدا بوو. ئیتر پێی ناخۆش بوو ئێمە هاتووینەتەوە ئیتر لەویٚ ماینەوە هەتا عەصرێکی درەنگ ئیتر شێخ جەمال هات بۆلامان ..

ئەو شێخ جەماله چی بوو ؟

ئەو خەتیبوئیمامی مزگەوتی مانگێش بوو مدیری مونەزەمە رێگەی دابوو بێت بۆلامان . ئیتر دوای ئەوە سەیارەیان هێناو سواریانکردین ناردیانین بۆ لیوایەکی سەربازی لە باتوفە. هەرهەمان ڕۆژ ناردیانین بۆ ناحێی بیرسپی لەلای زاحۆ سەیارەیەکی ئیسعافیان هێنا ناردیانین بۆ ئەویٚ مەئومورێكو منو عبدالقهار رۆیشتین. لەویٚ سەرلەنویٚ برینەکانیان کردینەوە بۆتەداوی لەویٚ دکتۆرێکی بەغدایی لێبوو زۆر رێزی لێگرتین شەوێك لەویٚ ماینەوە لەو ماوەیەدا دایکمو ئەوانیش هاتن بۆلامان ئێمەیان بینی ..؟

بۆچی ئەوان زانیبوویان کەماون ..؟

بەڵیٚ زانیبوویان .

ئەی کۆمەڵکوژیەکەی کورێمی یان نەبیستبوو ؟

با چۆن تازێشیان بۆ دانابووین کە خۆمان تەسلیم کردەوە زانیان ئێمە ماوین . ئەو شەوە ئێمە لەویٚ ماینەوە لەویٚ کوڕێکی گەنجی لێبوو. هەردەهاتودەچوو دەیویست بزانیٚ ئێمە چین، ئیشارەتی دەکردو دەهاتو دەچوو، ئێمە لەچادرێکی درێژدابووین، دواجار هات ووتی: ددانم دێشێت ئینجا ووتی : دەتوانم ئەو جەماعەتە ببینم ئیتر هات ووتی ئێوەچین جاشن پێشمەرگەن چین.. ئیتر ئێوارە نانی بۆهێناین ئیتر ئەوشەوە لەویٚ بووین بەیانی ووتیان دەتانبەین بۆ دهۆك بەیانی کەسواریانکردین نائب زابتێکی موصلاویان بەمەئمور لەگەڵ ناردین ناوی ئەحمەدبوو کە گەیشتینە باتووفە داوامانکرد لە باتووفە تەنها

ئەوەندە لەماڵێکی ناسیاو بووەستین پێیان بلێین ئێمە دەبەن بۆ دهۆك ووتی ئاسانە کەچووین بۆماڵی ئامۆزاکانی عەبدالقهار نائب زابتەکەیان دەناسی زۆریانلێکردین نیوەڕۆ لەوێ بمێنینەوە ئیتر هەرچوارمان (منو صدقیو عبدالقهارو کەریم) لەگەڵ مەئمورەکە دابەزین لەوێ نانی نیوەڕۆمانخواردو دواتر بردیانین بۆ قەڵای نزارکێ لەدهۆك تراژیدیا لەوێ بوو، ئێمە نەمان دەزانی کێ ماوەو کێ نەماوە ئیتر ناسیاوەکانی خۆمان هاتن لێمان کۆبوونەوە ئێمەیان بردەسەرەوە، بەو وەزعەوە ڕۆژی دەجار هەربۆ ئازاردانمان دەیانبردینە سەرەوەودەیانهێناینە خوارەوە. خەڵك لەوەزعێکی زۆرخراپدا ڕاگیرابوو نەخواردن هەبوو، ئیتر ئەو خەڵکە جیاوازیەك لەنێوان مردنو ژیانیدا نەمابوو، پێش لێبوردنەکەش پیاوەکانیان بەپێشچاوی خەڵکیان بە بلۆك کوشتبوو، ئەوانەی لەوێ بوون دەیانگێرایەوە.

هیچ پیاوی تێدامابوو ..؟

پێش عافواتەکە گەنجەکانیان بردبوو خەڵکیان بەبلۆك کوشتبوو سەریان تەقاندبوون، بەڵام ئەوەی دوای عافواتەکە چوو کوشتن نەمابوو کە ئێمە چووین ئەبابەکریش لەوێ بوو پێش ئێمە بردبوویان.

چەند ڕۆژ لەوێ مانەوە ؟

هەموو دوسێ ڕۆژماینەوە دواتر باریانکردین بۆ ئۆردوگای بەحرکە، داوام لە ئەفسەرێك کرد بە ئیسعاف بمبەن لەبەرئەوەی قاچم ئاوابوو ووتی: ئیسعاف نیە، بەڵام دەتخەمە پێشی ئیڤایەکەوە ئیتر هەرواشی

کرد منیان خستە پێشی ئیڤایەکەوەوسەیارەکەیان پڕکردوو ڕۆیشتین. لەو کاروانەشدا هەموومان پێکەوە بووین ئەجارە ئەبابکریشمان لەگەڵ بوو ئەوانیان خستەدواوەومنیش لەپێشی لۆریەکەدابووم.

ببورە دەتبرم چەند سەیارەبوون ..؟

زۆر، زۆر بوون بەوەجبات دەیانهێناینە دەرەوە هەموومانیان بەناو شاری دهۆکدابرد ئەوخەڵکە وەك پەرژین بەتەنیشت یەکەوە وەستابوون سەیریان دەکردین، ئیتر لەوێوە بە ڕیگای موصلدا بردیانین .

شۆڤرەکەش هەر سەربازی ئاسایی بوو یان ئیستخبارات‌و ئەمن .

پرسیارێکە زۆر گرنگە ئێستا وەڵامی ئەو پرسیارەت ڕاستردەدەمەوە کەزووتر لێتکردم ووتت بەچیدا زانیووتە ئەو سەربازانەی هێرشیان دەکرد لەوانە بوونکە لەهۆرەکانەوە هاتبوونەوە تەسلیم بوون، ئەو سایەقەی ئێمەی برد یەکێك بوو لەو کەسانە تەنانەت ئەویش تفەنگەکەی فیشەکی تێدانەبوو، تفەنگەکەی کلاشینکۆف بوو لەرێگە ووتی: ئێوە شانسی باشتان هەیە ووتم بۆ؟ ووتی ئێوە ٢٠ ساڵە لەحکومەت دەکوژنو عافوات دەتانگرێتەوە بەڵام ئێمە وانین، ووتم بۆچی تۆ خەڵکی کوێیت هەر عێراقی نیت ؟ ووتی: بابەڵام ئێمە ئەهلی ئەهوارین بەچاوێکی ترەوە سەیرمان دەکەن، ئیتر ئەوەی دەیگوت دوبارەی نەدەکردەوە لە جنێو لەمەینەتیو داماوی باسی ئەوەی کرد ئەوەتە تفەنگەکەم فیشەکی تێدانیە ئیتر کەرووبەروی ئێوەمان دەکەنەوە ئێمە بکوژرێین یان ئێوە بکوژین هەردووکی بۆ

بەعس قازانجە. ئیتر هەتا گەیشتینە جێژنکا هەرقسەمانکردو هەریەکەمان باسی مەینەتیەکانی خۆمان بۆیەکتر دەگیرایەوە.

بۆجێژنکا یان بەحرکە ؟

دوایی بردیانین بۆ جێژنکا ئێمە هەرلەوێ ماینەوە لەبەحرکە رایان نەگرتین. لەوێ جیش شعبی لێبوو کابرایەکم لێپەیدابوو ناوی محمد بوو لەوێ جەیش شعبی بوو، یەکسەر خێمەیەکی تۆزاوی پێداین‌و ووتی: هەرچییەکتان پێویستبێت من هاوکاریتان دەکەم، زۆرباش بوو لەگەڵ من. ئیتر دوایش خەڵکی هەولێر زۆر هاتن فریامان کەوتن بەڕاستی ئەوەی خەڵکی هەولێر کردیان مێژووییە ئەگەر ئەوان نەبوونایە خەڵك زۆرلەبرسان دەمردن. هەرچی پێویست بوو هێنابوویان لە صمون‌و خواردنی زۆر کەباب‌و مریشك‌و باتانی‌و هەرچی لەتوانایاندا هەبوو کردیان..

ئەی رێگریان لەخەڵک نەدەکرد ..؟

چۆن نەیاندەکرد با بەڵام لەسەرەتاوە دەسەڵاتیان بەسەریاندا، نەشکا بەڵام دواتر دەیانگرتن لێیان دەدان‌و فەلاقەیان دەکردن لەسەر ئەو هاوکارییەی بۆ ئێمەیانهێنابوو. ڕۆژێك سەیارەیەکی بەرازیلی بەلامدا رۆیشت وەزعم زۆر خراپ بوو، داوام لێکرد کەمێك دورمبخاتەوە بۆئەوەی دەست بەئاوبگەیەنم، ئەویش کورێکی سیانزەساڵانی لەگەڵدابوو تەماشایەکی کردم‌و رۆیشت منیش بێ ئومێدبووم ووتم نایاتەوە بەڵام دوایی هاتەوە بۆلام وتی: کوا ئەو پیاوەی لەبن ئەو

خێمەیەدایە ئیتر هات کردمیە ناو سەیارە بەرازیلیەکەیەوەو ووتی: ئێمە ناموسمان نەما سەیارەم بۆچیە بۆ ئێوە نەبێ بۆکوێ دەلێیت دەتبەم ئەوکابرایە دیاربوو ئەنفال زۆر کاری تێکردبوو، هێنامییەوە بۆ ژێرچادرەکە ئیتر بۆ ئێوارەکەی منیان برد بۆ خەستەخانە ئەو کاك محمەدەی پێشتر چادرەکەی پێدام خۆی هاوکاری کردین عەبدالهاریان نەهێنا بەڵام ئەبابکریان هێنا بردیانین ئەویانبردە تەوارییەکە بەڕاستی من زۆر مەمنونیانم ئەو هەولێریانە لەو ڕۆژەدا کارێکیان بۆکردین لەباسکردن نایە بردیانین بۆ خەستەخانە ئەشیعەو هەموو شتێکیان بۆکردین بێگومان هەمووشی بە قاچاغ دەکرا، چونکە هەرچوونە دەرەوەمان قاچاغ بوو، ئێمە کەفەحص‌و تەبەلەیان بۆکردین نەخۆشی دکتۆر (ئەدیب تۆما) بووین ئەوشەوەی ئێمەیانبرد بۆ خەستەخانە وەزیرێك هات بۆهەولێر نازانم وەزیری چی بوو، هاتبوو بۆ ئەوەی رێگەلەوە بگرێ خەڵکی هەولێر یارمەتیەکانیان بەرن بۆ جەژنیکا، هەرئەو شەوە وەزیرەکە هات بۆخەستەخانە لەوکاتەدا سستەرێك هەندێك لەفاف‌و دەرمانی پێبوو بۆئێمە بەپەلە شتەکانی کۆکردەوەو رۆیشتەدەرەوە خۆی شاردەوە هەتا وەزیرەکە ڕۆیی مەبەستی ئەوە بوو نەزانێ دۆسێکەی ئێمە چیە..؟

بۆچی ئەوانەی ترکەهاوکاریان کردن دۆسێکەی ئێوەوکۆمەڵکوژییەکەی کورێمێیان بیستبوو ..؟

ئابەڵێ دەیانزانی ..

ئەی دکتۆرەکان ؟

ئەوانیش دەیانزانی ئێمە پێشمەرگەبووین بەڵام ئەوان وەکو ئەوەیانناسین کە بەلێبوردن هاتوینەتەوەو تەسلیم بووین، بەڵام دواتر هەستیان بەشتێك کردبوو چونکە کەخەڵك دەهات بۆمواجەمان قسە دەکرا.. ڕۆژێك دکتۆرەکان لەناوخۆیاندا مقۆمقۆیان بوو گەیانگوت ئەمە جاشەو یەکێکی تردەیگوت جاش نیە، گوێم لێبوو دکتۆر ئەدیب تۆما ووتی نا ئەوانە جاش نین پێشمەرگەن تەسلیم بوونەتەوە.

تاکەی لەخەستەخانە مانەوە..؟

وەڵا ئێمە نزیکەی هەفتەیەك لەخەستەخانەی هەولێر ماینەوە بەڵام هەرئەوشەوە لەتەواری ماینەوە بۆبەیانیەکەی ئێمەیان گواستەوە بۆ خەستەخانەی جمهوری ئەبابرکر نەشتەرگەرییەکیان بۆکردو سحبی قاچیان بۆکرد دوای ئەوە ئێمەیان گواستەوە بۆ خەستەخانەی جمهوری .

من لە ٩/٢٩ نەشتەرگەرییەکی تری قاچیان بۆکردم دکتۆر محمد بەجەلالی بۆی کردم بەداخەوە لە شەڕی ناوخۆ لەهەولێر ئەویش شەهیدکرا. دوای هەفتەکە ئێمەیان بردەوە بۆ جێژنکا ئیتر باشتربووم دەمتوانی بەدارشەق بڕۆمو جارجاریش ئاوا هەفتەی جارێك سەردانی دکتۆر ئەدیبم دەکردەوە بۆ هەولێر. زۆر هاوکارم بوو کە پارەشم بدایە دواتر بانگی فەراشەکەی دەکرد دەیگوت: پارەکەی بدەرەوە.

بۆچی لە جەژنیکا هێشتبوویاننەوە ئێوە بەرلێبوردن نەکەوتبوون..؟

ئێمە تارادەیەك دەسبەسەربووین.. ڕاستە ئۆردوگابوو بەڵام ئازادنەبووین وەرەقەیان بۆ دەکردین بۆ چوونەدەرەوە من نزیکەی هەفتەیەك لەماڵی کوڕێکی پورم بووم لەهەولێر دواتر پروپاگەندەیەك

بڵاوکرایەوە ووتیان هەرکەسێکی ناوچە ئەنفالکراوەکان لەماڵان بگرن ئەوانیش ئەنفال دەکەن، ئەوشەوە هەسام بەدارشەقەوە چووم بۆماڵی مامۆستایەکی خۆم کاتی خۆی لەسلێمانی دەرسی پێگوتبووم، بە ڕێکەوت کەوتمە کەمینی جەیش شەعبییەوە بەڵام چونکە قەمسەڵەیەکی مغاویریم لەبەردابوو دارشەقم پێبوو ووتیان ئەوە برینداری قادسییەیە بابروات، لەوێ دووسێ شەومامەوە ئیتر منیش گەرامەوە بۆ جێژنکا ووتم بائەوانیش تووش نەکەم. چونکە ئەوکاتەی هاتبوومە هەولێر هێشتا وەرقەیان بۆکەس نەکردبوو دوایی ئەو نیزامی وەرقەکردنە هاتەئاراوە.

دواتر دەتوانی بەو وەرقەی ڕێپیدانە بەکەیفی خۆت سەردانی دکتۆر بکەیت..؟

ئەو وەرقەی ڕێپیدانە لەسەعات ٥٨ بەیانیەوە تا ٦ی ئێوارەبوو بەڵام من چوومەلای بەرێوەبەری ئەو ئۆردوگایە ووتم ئەوە حاڵی ئێمەیەو پێویستم بەهاوکاری هەیە، ئەو جیش شەعبیە کاك محمدەکەی پێشتر باسمکرد، هاوکاری کردین لەپێشەوە مۆڵەت بۆدەرەوەی پارێزگای هەولێرنەبوو، دواتر مۆڵەتی دەرەوەی هەولیریش کرایەوە، ئەوکاك محمەدە هاوکاری کردین ماوەی شەش ڕۆژی بۆکردین، بەڵام شتێکی سەیر روویدا منو عبدالقهاربەهەردووکمان یەك وەرەقەی بۆکردبووین واتا بۆهەر شوێنێك برۆیشتینایە دەبوایە پێکەوە بوینایە نەماندەتوانی لێك جیاببینەوە.. بەڵام کەهاتمەوە بۆ سلیمانی هەرلە تاسلوجەوە دڵم پڕبوو من چەند ساڵ بوو سلێمانیم نەبینیبوو..

لەوکۆمەڵکوژییە دەرابزبیت و لەژێرخیمەی جەژنیکاوە بێتەوە سلیمانی ببینیتەوە ئەوهەستە باسناکرێت.. ئیترماوەی ٥ ڕۆژ لێرە ماینەوە ئاهێکمان پێداهاتەوە.

ئێوەماوەی چەند لە جێژنیکا مانەوە ..؟

هەتا راپەرینی ساڵی ١٩٩٢ ئێمە لەوێ ماینەوە منو عبدالقهار لەژێر یەك خێمەدا ماینەوە هەرپێکەوە بووین.. کەراپەین بوو بۆخۆم چوومە ناو مونەزەمەکەوە.

ئەی لەوێ چۆن دەژیان بەچی بەرێوە دەچوون ..؟

بەچی بەرێوەبچین وەزعمان زۆر خراپ بوو لەوێ عبدالقهار بووبەسایەق گەڵابە جارجار ئیشی دەکرد ویستمان هەربە قوربورد خانوویەك بۆخۆمان پێکەوە بنێین لەخێمە رزگارمان بێت..

وتت خاڵت باوکی عبدالقهار لە کۆمەڵکوژییەکە کوژرا ؟

بەڵی ئەو لەناوکۆمەڵکوژییەکە دەرنەچوو.

جگەلەوکۆمەڵکوژییە لەکورێمێ چەندکەس ئەنقالکران.؟

خەڵکێکی زۆری ئەنفالکراو نەگەرانەوە، بەڵام خاڵەتێك هەبوو ئەوکاتەی ژنومنداڵو پیروپەکەوتەکانیان بردبوو بۆ ناحێکەی مانگێش خەڵك دەهاتن لەدهۆکەوە لەناومەکتەبەکەی مانگیش هەندێك خەڵکیان دزیبووەوە ئەگینا یەك کەس لەکورێمێ رزگاری نەدەبوو. منداڵەکانی عبدالقهاریش هەندێکیان لەموچەڵ بوونو هەندێکیان لەزاخۆ بوون.

واتا منداڵەکانی عەبدالقهاریش ئەنفالبوونو دزراونەتەوە..؟

بەڵێ هەرلەمانگیش خەڵك دەریکردبوون ئەوانیش لەناومەکتەبەکەدابوون. ئەگینا زۆربەیان لە قەڵای نزارکێو سەلامیە کوژرانو بێسەروشوێنکران.

ئەو ژنومندالانەی بران بۆمانگێشو نزارکێ چەند کەسیان تێداچوون ؟

زۆربەی ژنومندالەکان دەرچوون بەڵام گەنجەکان تێداچوون .

دوای راپەرینی ئازاری ١٩٩١ هاشم چۆن دەژیا

هەتا راپەرین لە جێژنیکا مامەوە لەدوای راپەرین هاتمەوە بۆ سلیمانی لە کۆرەوەکەی ساڵی ١٩٩١ رۆیشتین بۆ ئێرانو ماوەی دوومانگ لەوێ ماینەوە لەگەڵ دایکمو خوشکەکانم. دوای ئەوەی هاتینەوە بۆ کوردستان ماوەیەکی کەم لە سلێمانی ژیام دووایی رۆیشتمەوە بۆ ناوچەی بادینانو لەویش چووم لەدهۆك نیشتەجێ بووم، لەوێش ماوەیەك بەکاری حزبیەوە سەرقاڵبووم، هێزێکمان هەبوو، لەوێ عەبدالقهار فەرماندەی هێزبوو من ئەفسەری کارگێڕی بووم، کە پەرلەمان هەڵبژێردراو خکومەت تەشکیلکرا بوومە ئاسایشولەوێ مفوزی ئاسایش بووم لە دخۆك هەتا پێش شەڕی ناوخۆ دەستم لە ئاسایش کێشایەوە ئیتر دەستمکرد بەکاروکاسبی خۆم، خەریکی بەنزین فرۆشی بووم، هەتا ساڵی ١٩٩٥ خەریکی کاری بەنزین فرۆشی بووم ئیتر ١٩٩٥ گەرامەوە بۆ سلێمانی دیسانەوە ساڵی ١٩٩٥ جارێکی تر بەخۆموماڵومنداڵەوە لەگەڵ دایکمو خوشکێکم گەڕامەوە بۆدهۆك خێزانەکەم مامۆستابوو . نزیکەی شەش ساڵ لە

زاحۆ ماینەوە، لەوێ لەگەڵ نوسینگەیەکی فرێربوونی شۆفێری کارم دەکرد ، ئیتر هەرلەوناوچەیە بووم هەتا پرۆسەی سەراسەری عێراق جارێکی ترگەراینەوە بۆشاری سلێمانی ئیتر لە دائیرەیەك دامەزرامو ماوەی حەوت ساڵە لەوێ کاردەکەمو فەرمانبەری حکومەتم.

بێگومان بە موچەیەکی کەم ..؟

بە هەموو شتێکەوە ٣٠٠ هەزار زیاتر وەردەگرم) بە پێکەنینەوە) .
بەڵام گرنگ ئەوەیە من بەتوانایەکی باشەوە کارەکەم دەکەمو زۆریش رێز لەوکەسانە دەگرم کە پێکەوە کاردەکەین.

باسی خێزانت کرد ساڵی چەند هاوسەرگیریت کرد ؟

ساڵی ١٩٩٥ .

خەڵکی سلیمانیە ؟

بەڵی .

منداڵتان هەیە ؟

بەڵی کورو کچێکمان هەیە کچەکەم ناوی هۆنیایەو موالیدی ١٩٩٦ەو کوڕەکەشم ناوی وارڤین)ە ساڵی ٢٠٠٣ لەدایکبووە.

هەقوابوو ناوی بنێی کورێمێ ..

حەزم نەکرد .

ئەوان بە چیرۆکی تراژیدیای تۆ دەزانن ؟

بەڵی دەیزانن بۆم باسکردوون. بەڵام خێزانم پێشئەوەی هاوسەرگیری بکەن پێی نەدەزانی.

هاوسەرەکەت چۆن ئەو کۆمەڵ:وژیەو ژیانی تۆ دەخوێنێتەوە ؟

وەڵلە ئەوەی ڕاستی بێت توشی نامۆیی‌و سەرسوڕمان بووە کەچۆن ماومو کەچۆن ئەم حکومەتە ئاوا پشتگوێی خستووم. هەلویستیشی زۆرجانە بەرامبەرمو سوپاس گوزاریم . چونکە ئەویش بەهۆی منەوە توشی نارەحەتی بووە هەر هیچ نەبێت گرێیەکی لەلا دروست بووە بلێت ئاخ بۆ کورد.

بۆچی توشی نارەخەتی بووە..؟

ئاخر دووسێ جار راپۆرتیان لەسەرم نووسیوە خەریکبوو بمکوژن لەسەرئەوەی دەیانگوت تۆ ئیش بۆ یەکێتی دەکەیت، ئەویشیان بانگ دەکرد دەیانگوت چۆن هاشم حزبی نیە.

چۆن لە ئەنفال دەروانی هەم وەکو وردێک هەم وەکو ئینسانێک هەم وەکو قوربانیەک کەتۆ لەناو دۆزەخەکەی هاتوویتەدەرەوەو بەرێکەوت رزگاربووە .

ئەنفال باسناکرێت‌و ناگێردرێتەوە، ئەوەی من بینیم بە فلمو چیرۆكو نوسینەوە گوزارشتی لێناکرێت .

ناشکرێت باسی نەکەین‌و چیرۆکەکەی تۆ فەرامۆش بکەین ؟

ڕاستەوایە بەڵام من هیچ دلسۆزییەك نابینم ، چونکە ئەنفال‌و کوشتنی ئێمە پەیوەندی بەوەوە نەبوو کە پێشمەرگەبووین، پەیوەندی بەوەشەوە نەبوو کەسەربازی هەڵاتووبوین، پەوەندی بەوەوە هەبوو کەکوردبووین..تەنها لەبەر کوردبوونمان بووتەواو.. بەڵام بەداخەوە ئەوەتە ئەمرۆ لەسایەی دەسەڵاتی کوردیشەوە حەقیقەتەکان دەبینین.

تۆ پێت خۆشە بەسەرهاتەکەت بلاوبێتەوە لەدوتێی گۆڤارێکدا یان کتێبێکدا ؟

ئەی بۆنا بێگومان پێمخۆشە .

ئەی چۆنە تا ئێستا چیرۆکی دەربازبوونی تۆ بلاونەکراوەتەوە ؟

یەکجار شوێنێك هاتن رێکخراوێکی ئەمریکی بوو کەسێك هات بەناوی کاك ئومێد دیداری لەگەڵ کردم ئێستاش ئەدرەس‌و شتیم ماوە" مەبەستی لە پەیمانگای) سەربەزانکۆی دیپۆڵ " ە بەلام من خۆشم زۆر باسم نەکردووە.

بۆچی باست نەکردووە ؟

ئاخر لەبەرئەوەی ئێمە هیچ زەمانەتێکی ئەمنیمان نەبوو، ئێستاش نیمانە. هەموو کاتێکیش ئێمە لەژێر هەرەشەی لەناوچووندابووین، هەرگیز هیچ ئارامییەکم بەخۆمەوە نەدیوە. ئێستاش هەریەکێك لە ئێمە ژیانی پارێزراونیە (کەریم، ئەبابکر، عبدالقهار) صدقیش ئێستا لە سویدە.

کاك هاشم باست لە ئەفسەرێک کرد کەجارێک لە موصڵ بینیوتە ئەگەر بۆم باس بکەیت ..

ئەوە ساڵی ١٩٨٩ بوو زستان بوو، لەگەڵ عبدالقهاربووین لەگەراجی جەژنیکان بووین حەمامێکی لێیە ناوی حەمام سەرچنارە ئەوە پەناگای من‌و عبدالقهاربوو، خاوەنەکەی ببوە ناسیاومان رۆژێك سەربازێك‌و ئەفسەرێك هاتن ووتم عبدالقهار سەیرێکی ئەو کابرایە بکە ئەو بەرەو گەراج شمال دەرۆیشت باخێك هەیە نزیکەی ١٠٠

مەترێك بەدوای کەوتین دوجار پێش‌ودوای کەوتین دەمانەویست باش دەمووچاوی ببینین، ئێمە بەو ئەفسەرە تێگەیشتین کە فەرمانی کوشتنمانی دا ..

حاکەئەوبوایە دەتانناسییەوە ؟

ئا بەڵێ دەمانناسییەوە ؟

ئەی ئێستا بیبنی ئایناسیتەوە؟

باوەڕناکەم ئێستا بیست‌وسێ ساڵی بەسەردا تێپەڕیووە..

دواجار چیتان کرد ؟

وازمان لێهێنا کوڵماندا.

ئەوکاتەی لە جێژنکا بوون لە خۆتان ئەمین بوون .؟

هەرگیز ئەمین نەبووین کە سەردانی سلێمانیشم دەکردەوە هەر زۆر دەترسام.

تاچەند لە ئەدای حکومەت‌و دەسەلاتی کورد رازیت ؟

من هەتا ئەم چرکەساتەش لەناوهیچ دام‌ودەزگایەکی ئەنفالدا ناوم نیە، نە وەزارەت‌ونەدەزگایەکی ئەنفال نەناوم دەزانن‌و نەدەشزانن من هەم.

پێتخۆش بزانن ؟

پێمخۆش بوو من وەکو هاورێکانم شتێکم هەبوایە .

جا هاورێکانت چییان بۆکراوە ..؟

چۆن بەلای کەمەوە ئەوان چۆن بۆ مەحکەمەی بەغداو لەدژی صدام‌و داروودەستەکەی شاهیدیاندا .. من تەنانەت لە سەنتەری

ئەنفاليش ناوم نيە ..!! تۆ بيهێنەرە پێشچاووت تەنانەت پارەچە وەرەقەيەكی مۆركراوم پێ نيە كەمن لەو وەزعە رزگارم بووە.

جا سەنتەری ئەنفال چيت بۆ بكەن ؟

هەموو وەڵامەكەی عەلی بەندی لەسەنتەری ئەنفالی دهۆك ئەوە پێم دەڵێت تۆ عايدی دهۆك نيت.. لەگەڵ رێزێكی زۆرم ئەوانەی لەكاروباری ئەنفال دانراون هيچيان شايانی ئەو شوێنانەنين.. دەبوايە خەڵكانێك بوونايە معاناتی ئێمە تێبگەيشتنايە.

بەڵام عەلی بەندی ناتوانێت هيچ بۆتۆ بكات چونكە ئەو چی بەدەستە؟ خۆ سەنتەرەكەی ئەوانيش حكومی نيە ؟

خۆئەگەر پێناسێكيان بۆمن بكردايە سەبەرزی بوو بۆ سەنتەرەكەی خۆيان. چۆن من شايانی ئەوەنەبووم پارچە وەرەقەيەكم بدەنێ بلێن تۆ لەمەرگی ئەنفال دەربازبوويت. ئێستاش لە ٨٠٪ ی هاوڕێو نزيكەكانی خۆم نازانن من توشی ئەو تاوانەگەورەيە بووم ئيتر ميللەتەكەم چۆن بيزانێت...؟

بە كورتی پێم بڵێ بەبڕوای تۆ چی بۆ ئەنفال كراوە . ؟

هيچ

صدقی دەربازبوويەكی تری كۆمەڵكوژی كورێمێيە بەڵام من ناينـاسم

ئەو لە كوێ دەژی ؟

ئەو ئێستا لەوڵاتی سويدە .

پەيوەنديت هەيە لەگەڵيدا ...؟

بەڵێ

خۆی رۆيشت يان رێكخراوەكان بردويانە..؟

بە هەوڵی خۆی رۆيشتووە..

فەتاح برای صدقی بوو..؟

بەڵی .

ئەو چۆن دەربازبوو، دواتر چۆن بێسەروشوێنكرا..؟

هەرئەوەندە دەزانم ئەويش دەربازبووە، لەوە دەچێت هەر لەكاتی تەقەكاندا رای كردبێت، كەسمان فەتاحمان نەديت لەناو تەرمەكاندا بجوڵێتەوە يان هەستێتەوە، دواتر كە گۆڕەەشيان هەڵدابەوە لەناو تەرمەكانيشدا نەبوو، ئيتر وونبوو.

حەزت كردووە لەبارەی ئەو تاوانەوە ديدارێكی تەلەفزيونيت لەگەڵدا سازبكرێت ..؟

قەت هەوڵم نەداوە .

هەوڵ نالێم دەڵێم حەزدەكەيت ؟

واللە تازە بيستوسێ ساڵ تێپەڕیو خۆشم زۆرحەزم نەكردووە. هەتا ئێستا هەر برادەرەكانم دەركەوتوون، من وام لێهاتووە هەر بەجارێك واز لە قسەكردنيش بهێنم لەسەرتاوانەكە.

ئەی ئەوەنيە گللەيت هەيە لەسەرئەوەی برادەرەكانت دەركەوتوونو تۆ دەرنەكەوتوويت..؟ پێمخۆشە بزانم ئەوەی وای لێكردوويت دەرنەكەويت چييە ؟

ئەوەش هۆكاری حزبە كە دەست دەخاتە ناو ئەوكاروبارانەوە، سەنتەری ئەنغالە، وەزارەتی شەهيدو ئەنفالە زۆر هۆكارهەن. ئەو

دۆسێیە دۆسێی پارتی‌و یەکێتی نین خۆ کە ئێمە گوللەبارانکراین لەسەر پارتی‌و یەکێتی بوونمان نەبوو.. لەسەرکوردبوونمان بووە. هیچ سەرکردەو حزبێك مافی ئەوەی نیە بلێت ئەنفال هی منە..

مەبەستت ئەوەیە بلێیت ئەنفال ناسنامەی حزبی نیە ناسنامەی نەتەوەیی هەیە.

بەڵێ .. بێگومان .. ئەمە ناسنامەیەکی نەتەوەیی هەیە ژن‌و منداڵ‌و پیرو پەککەوتەوخەڵکی بێچەك شاهیدی ئەوەن کە ئەوانە هیچ ناسنامەیەکی حزبییان نەبووە.

دوبارەی دەکەمەوە پێتخۆشە ئەم دیدارە لە ئەنفالستاندا، یان بە کتێبێک بلاوبکرێتەوە..؟

بەڵێ من لەخزمەتی هەموو خەمخۆرێکی ڕاستەقینەدام . کاك ئومێدێك هات بۆلام لەو ڕێکخراوەی باسم کرد ئەدرەسیم لایە، خەڵکی سلیمانیە دیداری لەگەڵ کردم. ئەویش هەستمکرد نیازپاکە ..

من شتێکم نەماوە ئەگەرخۆت شتێکت هەبێت باسی بکەیت.

من زۆر زۆر خۆشحاڵ بووم بەناسینت، دەزانم ئەمە ئەرکێکی قورسە بێگومان ئەوەی لەتوانای مندابێت هاوکاریت دەکەم، هیوادارم سەرکەوتووبیت لەم ئەرکە پیرۆزەدا، هیوادارم هیچ شتێك نەبێتە ڕێگر لەبەردەمتدا، زۆر سوپاسی کاك شوانیش دەکەم کە ئەرکی وێنە گرتنەکەی گرتە ئەستۆ ، هیوادارم حکومەتی هەرێمی کوردستانیش ئەم دۆسێیە فەرامۆش نەکات.

کورتەیەك دەربارەی قۆناغی هەشتەمی ئەنفال، (ئەنفالی بادینان)

سنوری پەلامارەکانی قۆناغی هەشتەم یان (ئەنفالکردنی ناوچەی بادینان) (هەموو گوندەکانی پارێزگای دهۆك، قەزای زاخۆ ، باتوفە ، کانی ماسی ، زێوە ، دیرەلوك ،ئەتروش ، زاویتە)ی گرتەوە، لە دوای ئەنفالی گەرمیان لە ڕووی ژمارەی قوربانییەوە بادینان بەترسناکترین قۆناغەکانی ئەنفال دەژمێردرێت لە ڕووی وێرانکاری‌و بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی‌و ژمارەی قوربانیەکانیەوە. بەپێی ڕاپۆرتی ژمارە ٢٨/ ٨/ لەبەرواری ٣/ ٩/ ١٩٨٨ ی فەیلەقی پێنج کە لیوارکن یونس محمد زەرب واژۆی کردووە ئەنفالی کۆتایی بۆ نەهێشتنی (تێکدەران)و بارەگاکانیان لەسنوری بەرپرسیارێتی فەیلەقی پێنجدا کە دەکەوێتە سەرسنوری ڕۆژهەلاتی باکورو سنوری تورکیاو کە لە مێژە لە ژێردەسەلاتی ئێمەدا نەماون. بۆئەم مەبەستە سەرکردایەتی گشتی هێزە چەکدارەکان بەسەرپەرشتی بەڕێز سەرۆکی ئەرکانی سوپا لەکۆنگرەی خۆیدا لەشاری کەرکوک بەرواری ٧ی مانگی ١٩٨٨ راسپاردەی ئەوەی دا

کەوا بۆ بەجێهێنانی عەمەلیاتێکی فراوان لە سنوری هەردوو فەیلەقی یەكو پێنجدا ئەرکی خۆیان بەجێبهێنن بە تیبینی ئەوانەی خوارەوە:

١. ئامانج لەو عەمەلیاتە لەناوبردنی تێکدەرانو کۆنترۆلکردنەوەی ئەوناوچانەی لەژێردەستیاندایە.
٢. بەگیروگازبهێنرینو دەربکرێن.
٣. نابێت نەرمی لەگەڵ تێکدەرانو ئەوکەسانەی هاوکاریان دەکات بنوێندرێت.

بەشێوەیەکی گشتی راپۆرتەکەی جەنەراڵ یونس محمد زەرب وردەکارییەکی زۆری لەسەر سەختی ناوچەکەو شیودۆڵو چیاکانو هێزەکانی سوپاو هێزەکانی پێشمەرگەو رۆڵی جاشە کوردەکانو تەنانەت زەرەو زیانەکانیش تێدایە بەپێی ئەو راپۆرتە لە ئەنفالی کۆتایدا ١٣سەرکردایەتی فرقەکانی (٤-٧-٢٩-٢٥-٤١- هەروەها هێزەکانی ٣٨٤١- ٤٥و سەرکردایەتی جحافلی بەرگری نیشتمانی – جاش-) بەشداری کاریگەیان کردووە، سەرجەم هێزەکەیان بریتی بووە لە ٢٩ لیواو ٧ کەتیبەی تانگو ٢سریەو ٤ کەتیبەی زرێپۆشو ٢٤ کەتیبەی صدامو ٢٤ بەتاریەی حرس جموریو ١٧١ فەوجی جاش بەشداربوون، راپۆرتەکە بەراشکاوی ئاماژەی بە رۆڵی چەکە کیمیاویەکان کردووەو دەلێت رۆلێکی کاریگەریان هەبووە. تەنانەت شوێنی بەشداریەکەشیان لەراپۆرتەکەدا دیاریکراوە. کەبە پێی ئەو ئامارانەی لە بەردەستن تەنها لە ناوچەی بادینان سەر لەبەیانی ڕۆژی ٢٥ی ئابی ١٩٨٨ تا ٢٩ی ئاب نزیکەی ٧٧ لێدانی چەکی کیمیاوی لەگوندەکانو بناری چیا

بەناوبانگەکان ڕویداوە(١٢) و نزیکەی ٥٠٠ کەسیش بەرچەکی کیمیایی کەوتوون، بەپێی ئامارێك کە لە بەردەستدایە هەتا ساڵی ٢٠٠٨ کۆی ٢٨٧ کەسیان گیانیان لەدەستداوە لەوانەش هەندێکیان هەرلەجیداو ئەوانی تریش ڕۆژانە بەدەم برینداربوونیانەوە گیانیان لەدەستداوە. [١٣] بەپێی راپۆرتەکەی میدل ئیێست وچ شیکردنەوەکەی جەنەرال یونس محمد زەرب ١٣٣٩٥ کەس گیراون بەلام بەپێی ئامارێکی تر کە لەراپۆرتەکەی جەنەراڵ زەربی فەرمانەدەی فەیلەقی پێنجدا هاتووە ژمارەی قوربانیەکانی ئەنفالی بادینان زیاترن کە بریتین لە: ١٤٤٧٣ کەسی دەستگیرکراو ئەوانیش ٢٢٥٣ کەسیان پیاو بوونو ٣٣٠٣ کەسیان ژنو ٧٨٤٧ یان مندالو لەگەڵ ٢١١ کەس کە خۆیان تسلیم کردووەو ٤٨٠ کەسی تریش لەتێکدەران گیراون.[١٤]

پەلامارەکانی ئەنفالی هەشت لەم قۆلانەوە ئەنجامدراوون:

-لەزاخۆوە بەرەو گلناسکی و چیای بێخێر .

لە زاخۆوە بەرەو حەوزەی خاپور .

[١٢] هەژار عەزیز سورمێ کوردو جینۆسایدو ئیبادەکردن – ٢٠٠٦ لاپەرە ٢٢٧-٢٣٠ - هەرچەندە هەردوو گوندی برجینیو وەرمیلێ لە خشتەکەی پارێزەر هەژار سورمێ دا ناویان نەهاتووە بەلام ئەو دوو گوندەش بەرچەکی کیمیاوی کەوتوونو قوربانییانداوە.

[١٣] ئەو ئامارەی ئاماژەی بۆکراوە لەدەستنوسێکی رێکارمزوری وەرگیراوە کە بۆ ساڵنامەی ئەنفالستانی ناردووەو هێشتا بلاونەکراوەتەوە.

[١٤] ئەنفالکرنا بهدینان چاپێ سێ – چاپخانا خاك راپۆرتی ئەنفالی کۆتایی لاپەرە ٢١٨ .

لەکانی ماسییەوە بەرەو زیوە، شکاڤ ئامێدی وڕەشاوە .

لەشکۆفەوە بەرەو یەکماڵە، بامەرنی، چیای مەتین

لەگەلی باڵێندەوە بەرەو شەمدینان ،بیبوو وئارتش. لە شێروان مەزنەوە بەرەو حەوزی بارزان .

لە باتوفوە بەرەو مانگێش(دۆسکی) و زاویتە.

لە بادینارتێ بەرەو بلەو بارزان .

لەسەرسەنگەوە بەرەو مەرگەتی وچیای گارا . لە ئەتروشەوە بەرەو سێدەرە .

سوارەتوکە بەرەو ئەسپێندارو ئاتوش. هەرچەندە لە زۆربەی ناوچەکانەوە سوپا روبەرووی بەرگری پێشمەرگەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان دەبووە بەڵام هێزو تفاقی جەنگی دەستی پێشمەرگە لەوئاستە دانەبوو بتوانێ پێش بە پەلاماری ئەنفال بگرێ کە سوپایەکی پرچەكو هێزی قاڵەوە بووی ٨ ساڵ جەنگی عێراق- ئێران بە مۆدێرنترین چەکی ئەو سەردەمە بەچەکی کیمیاویشەوە پەلاماریان دەدا.

لە بەرەبەیانی ڕۆژی ٢٥/٨/ ١٩٨٨ ەوە بۆردومانی کیمیاوی لە زۆربەی ناوچەکانی بادینان دەستی پێکرد بە نیازی کۆمەڵکوژی لانی کەم تۆقاندنو بەچۆکداهێنانی پێشمەرگەو گوندنشینەکان، بەپێی راپۆرتەکەی زەربیش کیمیاوی رۆڵی کاریگەری هەبووەو بەواتا سایکۆلۆجیەکان، ئەم هێرش و پەلاماردانە بە ڕادەی ئەوەی کە ڕژێم چاوەڕوانیان بووکاریگەرو وێرانکەر بوون. بۆردومانەکان لە سەرانسەری بادیناندا پێشمەرگەو خەڵکی مەدەنییان تۆقاند. هەر دەسبەجێ دوای بۆردمانەکان، دەنگوباسی خراپ لە گوندەکاندا بڵاوبووەوە کەوا بەرگریکردن بێسوودە. کوڕێکی گەنجی پێشمەرگە کە خەڵکی گوندی سپیندارە بەم شێوەیە بۆ میدل ئیست وۆچ دواوە : "تەنانەت پێش ئەوەش کە سوپا بگاتە

گوندەکەمان پەیامێکمان لە مەسعوود بارزانی یەوە پێگەیشت بەرگری نەکەین. سەرکردایەتیی پارتیدیموکرات پێیڕاگەیاندین کە (هەموو شتێك تەواو بوو، شۆڕش کۆتایی هات و ئێمە بە دەستی ڕووت ناتوانین شەڕی چەکی کیمیایی بکەین). هەروەها لقی یەکی KDPیش پێیڕاگەیاندین (ئێوە یەك ڕێگەتان لە بەردەمدایە: ئەگەر دەتانەوێ خۆبدەنە دەستەوە بیکەن بۆ ڕزگارکردنی خەڵکە مەدەنیەکە، چوونکە پارتی لەتوانایدا نیە مشووری کارەساتی ئەم هەموو خەڵکە بخوات). ئێمەش نەماندەتوانی ئەم هەموو پیرو منداڵە بگەیەنینە سنوور" [15]

لەو پەلامارە کیمیاویانەدا شاخی گاراو گوندەکانی ناوچەی بێگۆڤەو گوندەکانی کانی ماسی وبالوکە و باوەرکە گڤری ومێرگێتی و گیزێ گێلناسکێ بیرجینی بیلجانەو تێلاکرۆ روسێ وزێوێ دەستی پێکرد و لە زۆر جێگە قوربانیی لێکەوتەوە. ئەم پەلامارە کیمیاوییە ، هێندە بەر بڵاو بوو کە تەواوی ناوچەکانی بادینانی گرتەوە . ئەمەش ترسێکی زۆری خستە دڵی گوندنشینەکانی بادینانەوە وخەڵکێکی زۆریشی لێکوشتنو هەندێکیشیان بریندار بوونو هەرچۆنێك بووە خۆیان گەیاندە تورکیا . لێرەدا پێویستە ئەوە بڵێین کەکیمیابارانی ناوچەکانی بادینان ، بەسە بۆئەوەی حکومەتی بەعسی بەدرۆبخرێتەوە کە گوایە کیمیایی لەسەر سنورەکانی ئێران بەکارهێناوە بە مەبەستی بەرگریکردن لە سوپای ئێران، ئەو ناوچانەی کیمیاباران کران ، بەهیچ شێوەیەك سنوریان بەسنوری ئێرانەوە نەبوو.

[15] چاوپێکەوتنی میدڵ ئیست وۆچ، دهۆك، ٢ ی حوزێرانی ١٩٩٢. بۆ زانیاری زیاتر بروانە جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد . ٢٠٠٤ لاپەرە ٣٤٣

لەبەرواری ٢٨/٨/١٩٨٨ یشەوە سوپای ئەنفالچی بەچاوساغی و پاڵپشتی ١٠ فەوجی جاشو دەیان هەزار جاش لە چەندین قۆڵەوە، بەگرموهوری تانكو هێرشی زەمینی پەلاماری گوندو چیاو دۆڵەكانی ناوچەکەیانداو فرۆکەی سەمتیش بەراسەرەوە دەسوڕانەوە.

هێزەکانی بەعس:

بەپێی ئەو زانیاریانەی لەراپۆرتێکی فەرماندەیی فەیلەقی پێنجدا بەردەست کەوتوون بە ژمارە ٢٤٢٢ لەبەرواری ٢٥ی کانونوی یەکەم ١٩٨٨ دەرچووە هێزی حکومەتی بەعس لەوپەلامارەدا بریتی بولە ٣٨ لیوای پیادەو دوولیوای زرێپۆشو وسێ کەتیبەی تۆپ و ١٧١ سەدوحەفتاو یەك فەوجی جاش کە سەربە فەرماندەی جەحافلی دیفاعی وەتەنی پێنج بوو [١٦] ڕاپۆرتەکانی هەواڵگریی سەربازیو مەدەنی، کە دراون بە لیوا ڕوکن یونس محمد زەربی فەرماندەی فەیلەقی پێنج باسی ئەوەیان کردووە کە سەرجەم ژمارەی هێزی "تێکدەران" لە بادیناندا لە ٢٦٠٠ کەس زیاتر نەبووە([١٧]). کەچی عەلی حەسەن مەجید

١٦ بروانە شۆڕش حاجی (الانفال کورد و دولە االعراق) سلیمانی – ٢٠٠٥ ترجمە میدریە الترجمە/ وزارە الپقافە ص ١٧٧ – ١٨٠

١٧ مەزەندەی سوپا ئەوەبووە کە ژمارەی هێزەکەی پارتی خۆی لە ١٨٠٠ تا ٢٠٠٠ جەنگاوەردەدا لە بادیناندا بە سەر نزیکەی شەش کۆمیتەی ناوچەییدا دابەش بووە. هەروا ٢٥٠ـ ٣٠٠ پێشمەرگەی یەکێتی لە دۆڵی زێوەشکان بوون. هەروەها ٢٠٠ ـ ٢٢٠ کەسی حزبی شیوعی عێراق و ٧٠ چەداری پارتی گەلی سەربە سامی عبدالرحمن.
چاوپێکەوتنی میدڵ ئیست ووچ لە گەڵ هۆشیار زێباری، واشنتۆن، ٧ ی حوزێرانی ١٩٩٣٠

لەبەرامبەر ئەو هێزە کەمەی پێشمەرگە ٢٠٠٠٠٠ دوسەدهەزار سەربازی ناردە سەرناوچەی بادینان([١٨]) هەربەپێی ئەو راپۆرتەی فەیلەقی پێنج ئەوە روندەبێتەوە کە تیپی پیادەی ٢٩ تاوانەکەی گوندی کورێمییان ئەنجامداوە کە لەم هێزانە پێکهاتبوون :

١. لیوای پیادەی ٤٣٥
٢. لیوای پیادەی ٢٣٨
٣. لیوای پیادەی ٨٤ لەگەڵ ١٠ فەوجی جاشە سووکەکانو بەپالپشتی کەتیبەکانی تۆپو زرێپۆش. [١٩]

بەگشتی هێزەکانی حکومەت دوای بەرەنگاربونەوەیەکی لاوازی پێشمەرگە توانییان هەموو گوندەکانی ناوچەکە داگیربکەنو لەگەڵ زەوی تەختیان بکەنو خەڵکەکەشی ئەنفال بکەن. لە ڕاپۆرتێکی فەیلەقی پێنج ، دەربارەی دوا قۆناغی ئەنفال لە بادیناندا هاتووە کە لە ڕۆژی ٣٠/٨/١٩٨٨هێزەکانی سوپای عێراقی و جاشەکان دوای بەرگریەکی سەختی پێشمەرگە توانیویانە تەواوی بارەگاکانی هێزی پێشمەرگە و هەموو سەنگەرەکانیان داگیر بکەنو بە هەزاران کەس لە گوندنشینەکانی بادینان ، لەئەنفالی هەشتدا کەوتنە دەستی هێزەکانی حکومەتی عێراقی و بەشێوەیەکی دلڕەقانە مامەڵەیان لەگەڵدا کراو بەرەوکەمپەکانی نزارکێ لە دۆهۆكو کەمپی سەلامیەی سەربەپارێزگای موصل بڕانو کەمینەیەکیان نەبێت دوای ئازارومەینەتی ئازادکرانن

١٨ بروانە جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد – چاپی دووەم ٢٠٠٤ وەرگێرانی محمد حەمەصالح تۆفیق لاپەرە ٣٤٣ .

١٩ شۆڕش حاجی هەمان سەرچاوەی هەمان لاپەرە.

ئەوانی تر بێسەروشوێن کران، قۆناغی هەشتەمی بادینان لە دوای قۆناغی سێی گەرمیان بە خویناوی ترین قۆناغ دەژمێردرێت لە زەرەروزیانی گیانیو مالیدا بەلەبەرچاوگرتنی هەندێك جیاوازیش لە نێوان ئەنفالکردنی ئەو دوو دەڤەرەدا، بەڵام زۆربەی هەرە زۆری قوربانیە بێسەروشوێنکراوەکانی ئەنفال دەکەونە سنوری ئەم دوو ناوچەیەوە ئەگەرچی هێشتا بۆهیچکامیان ئامارێکی ورد نیە بەڵام واپێشبینی دەکرێت لە بادینان ١٣ هەزار کەسو لەگەرمیان ٢٠ هەزار کەس کوژرابن، جیاوازیی ئەنفالی بادینانو گەرمیان لە مامەڵەی سوپادا مەسەلەیەکی دیارو بەرچاوە لەوانە هیچ کەسێك لە ئەنفالکراوەکانی گەرمیان لەناوچەکەی خۆیاندا یان لەکەمپەکانی کۆکردنەوەدا بەبەرچاوی کەسوکاریانەوە نەکوژراون بەڵام لە بادینان بێجگە لەکۆمەڵکوژی گوندی کورێمێ کە ٣٣ پیاو درانە بەردەستڕێژی گوللە، لەنزارکێو کەمپی سەلامییە زۆر لەپیاوەکانیان بەپێشچاوی ژنومنداڵەکانیانەوە بە بلۆك کوشتبوو ئەمە ئەو شایەتحالانە بۆئەنفالستانی ژمارە یەکیان گێڕابووەوە کە لە قەلای نزارکێ دەستبەسەربوونو کوشتنی پیاوەکانیان بە چاوی خۆیان دیبوو. هەروەها مندالانیان خستبووە بەرمیلی ئاگرەوە. ئەمانەو تالانی گوندنشینەکان کە سەدان ئافرەت لەئەنفالی بادیناندا گوارەو ئەلقەی پەنجەکانیان لەلایەن جاش و سەربازەوە لێسێنراو بەپێشچاویانەوە مالیان تالان دەکرا.

خەڵکی بادینان لەم پەلامارەدا تەواو پەرتەوازە بوون، هەندێکیان هەر زوو لە دەوروبەری گوندەکانیان گیران، بەشێکیشیان لە بناری چیاکانو لە ناو دۆڵو ئەشکەوتەکاندا گیرانو ئەوانەشی دورکەوتبوونەوەو

دەیانویست دەربازبن لە ڕێگەی تورکیاو ئێران پێشیان پێگیراو دەستگیرکران، دواتر هەموویان دوای پۆلێنکردن ڕەوانەی کەمپەکانی نزارکێو سەلامیە.کرانو زۆربەی هەرە زۆریشیان بێسەروشوێنکرانو نەگەڕانەوە . [20]

بەپێی ئەو ئامارانەی کە سەنتەری ئەنفال لە دهۆك داوێتیە دەستەوە بە نزیکەی ٨٠٠٠٠کەس دەخەملێندرێت . بەشێکی زۆرکەمیشیان توانیبویان لە سەر چیا بەرزەکانو لەناو ودۆڵ و ئەشکەوتە قایمو نەدیوەکاندا خۆیان بشارنەوە تا لێبوردنە گشتیەکەی ٧ی ئەیلول هاتنە خوارەوەو خۆیان دایەدەستەوە، بەڵام سەرباری ئەو هەموو مینەتیو پاکتاوکردنە بێرەحمانەیەش کە چی ئەنفالکراوەکانی ناوچەی بادینان نەیانتوانیوە وەکو پێویست سود لە ئازادکردنی کوردستان لە چنکی بەعس وەرگرن، نمونەش مانەوەو ژیانی هەندێك لە ئەنفالکراوەکانی گوندەکانی بادینانە کە هەتا ئێستا لە هەمان قەلای نزارکیدا دەژین.کە لەسەروەختی ئەنفالدا لێی دەستبەسەربوون.

ئەو هێزانەی سوپا کە کەوتبوونە گیانی خەڵك تەوجیهاتی تایبەتیان لە نوسینگەی ڕێکخستنی باکوری حیزبی بەعس و خودی عەلی حەسەن مەجید بۆ دەهات.

ئەوانەی لە ئەنفالی هەشتەمدا دەگیران ، خێرا ڕەوانەی بەڕێوەبەرایەتی یان معاونیەتەکانی ئەمنی شارو شارۆچکەکانی دەوروبەر دەکران لەوانە سەرسەنگ ، زاخۆ، هێزاوە، بێرسڤی . ئەوانەی کورێمیش بەهەمان شێوە

[20] دیداری مەیدانی نوسەر لەگەڵ هەندێك لەدەربازبوانی ناوچەکە .

ڕەوانەی مانگێش " دۆسکی" کرانو لەوێشەوە پۆلێن دەکرانو ڕەوانەی قەڵای نزارکێو کەمپی سەلامیە دەکران، کە دو سەربازگەی گەورەی شارەکانی موصلو دهۆك بوون، ئەمە پاشئەوەی ئەمن لێکۆڵینەوەی لەگەڵ هەموویان دەکردو ناونوسدەکران .

هەریەك لە قەلاکانی نزارکێ لەناوچەی بادینانو سەلامیە لە موصل، تارادەیەك هاوشێوەی تۆپزاوابوون لە ڕێوشوێنگرتندا هەروەها وەك سەربازگەی تۆبزاواش وابوون کە لە نزیك شاری کەرکوك بۆ کاروباری ئەنفالکراوەکان ئامادەکرابوون، قەڵای نزارکێ وەکو قۆرەتووی مەیدان وابوو کە بۆ کۆکردنەوەی ئەنفالکراوەکانی گەرمیان سازو ئامادە کرابوو، بە هەمان شێوە نزارکێش ببووە سەنتەری کۆکردنەوەی گیراوەکانی ئەنفالی هەشتی ناوچەی بادینان . بەڵام لە نزارکی جیاوازیەکی بەرچاوهەبوو ئەویش ئەوەبوو کە دوای ئەوەی هەموو گیراوەکان جارێکی دی لێکۆڵنەوەیان لەگەڵ دەکراو ژن ومنداڵیان لە پیاوان جیادەکردەوە بە بەرچاوی خێزانە کانیانەوە پیاوەکانیان ئازارو ئەشکنجەداوەو تەنانەت هەندێکیان بە بلۆك سەریان تەقاندبوونو کوشتبوویانن ئەمە ئەو جیاوازیە بوو کە لەگەڵ ئەنفالی ناوچەکانی تردا بەدیدەکرا. هەروەك ئەو کۆمەڵکوژییەی لە گوندی کورێمیش رویدا. ئەمە جگەلەوەی هەندێك مندالیشیان بە پێشچاوی دایکەکانیانەوە لە بەرمیلی پڕلە ئاگردا سوتاندبوو. ئەمەش لەهیچ شوێنێکی تر روویان نەدابوو تەنانەت لە تۆپزاواش .

لە قەڵای نزارکێدا تاوانی گەورە ئەنجامدرا بەداخەوە هێشتا وەکو ئەوەی پێویستە دەربارەی ئەنفالی بادینانو ئەو قەڵایە شتێکی ئەوتۆ نەکراوە،

لەو قەڵایەدا بە عسیەکان دەست ئاوالآبوون بۆ ئەنجامدانی هەر تاوانێك هیچ ڕەفتارێکی ناپەسەندو ئابروبەرسانسۆری لە سەر نەبوو. سەربازو ئەمنەکان بە کەیفی خۆیان مامەڵەیان لەگەڵ گیراوەکاندادەکردو تاوانیان ئەنجامدەدا ، تەنانەت لە شێوزای کوشتنیش ئازاد بوون، شێوازی ئەشکەنجەدانو دەستدرێژی سێکسی نەك هەر تابۆ نەبوو بەڵکو بۆیان حەلاڵکرابوو کە ئەمەش نەریتێکی کۆنی عەرەب بووەو لە ئەنفالدا برەوی پێدرابووەوە. هەرلەو سۆنگەیەشەوە بوو کە سەربازەکانی قەڵای نزارکێ پەلاماری ژنەکانیان دەداو زۆرجار هەر لەناو قاعەکاندا بێحورمەتیان بە ژنان دەکرد ، یان دەیان بردنە خوارەوەی قەلاکەو لەوێ لاقەیان دەکردنو ڕەفتاری ئابوربەرانەیان ئەنجامدەدا کەچی ئەم ڕەفتارە فێزەوونانە نەدەبوونە تاوان..؟! لەکاتێکدا ئەفسەرو پلە دارەکان عیبادەتیان دەکردو زۆریشیان پشتاوپشت خۆیان دەبردەوە سەر خولەفاکانی ڕاشدین .

برسی کردنی زیندانییەکانیان تەنها جۆرە ئەشکنجەیەك نەبوو بەڵکو ئامادەکردنیشیان بوو بۆ مردن ئامانج لە برسی کردنی ئەنفالکراوەکان ئەوەبوو کاتێك بەرەو کۆمەڵکوژی دەبرێن توانای بەرەنگاربوونەوەیان نەمێنێ هەروەها ئەو لۆژیکەشیان هێنابووە گۆرێ (مردوو پێویستی بەخۆراك نیەو خەرجیەك کەمتر)

ئەو ژن ومنداڵانەی قەلای نزارکێیان بینیوە ناهەموارترین ڕۆژەکانی ژیانیان تێپەڕاندووەو دڵنیام هەروا بەئاسانی ئەو دڵشکانەیان چاك نابێتەوەو بە دروشمو بەڵێنی جێبەجێنەکراو ئەوەندەی تر دڵیان دەشکێ چونکە لە نزارکێو نوگرەسەلمان ئەوەندە پەراوێز خرابوونو وبرسی کرابون

چندین منداڵ لەبرساو چەندین ژنیش لە فیراقی مردنی منداڵەکانیانو لە فیراقی ناموسیان مردنو سەرباز تەرمەکانیان بردنو هەتا ئێستاش نازانرێ لەکوێ ژێر خۆڵدراون. دڵنیام ئەوانەی مانەوە مەرگی خۆیان بە ئاوات خواستووە نەك بەوشێوەیە بژین، قەڵای نزارکێ بەهەمان شێوەی قەڵای نوگرەسەلمانەوە ببووە دۆزەخی ئەنفالکراوەکان، یادەوەری هەریەك لەو دوو قەڵایە بۆ ئەنفالکراوەکان جگەلە دۆزەخێك هیچی تر ناگەیەنێ چیرۆکە ترسناكو قێزەوونەکانی نزارکێ هەرگیز لە یادی ئەنفالکراوەکان ناچنەوە ئەو حەشاماتەی لێی کۆکرابووەوە بەشێوەیەك بەسەریەکدا ترنجێندرابوون هەناسەدان بەزحمەت بووە، تەنانەت بەندیەکان سەرئاویشیان لێ قەدەغە بوو دەبایە هەر بەبەرچاوی هاوبەندیەکانەوەو هەر لە ناو قاعەکاندابێ..!! ئەمەش ئازارێکی سایکۆلۆجی زۆری بۆ بەندیەکان هێنابووە پێشێ .

ئەگەرچی دەربازبوانی کۆمەڵکوژی کورێمێ (هاشمو ئەبابکر، عبدالقهارو عبدالکریم، صدقی) بە قەڵای نزارکێدا تێپەریونولەوێوە رەوانەی ئۆردوگای جێژنیکان کرانو دواتریش دەربازبوون [21] بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە نزارکێ وەکوخۆی نەبینین چونکە لەپێش ئەوەی ئەوانی بۆبێن نزارکێ قەسابخانەیەك بوو بۆخۆیوهەندێك لە پیاوەکانیان لێرە کوشتو بۆژنەکانیش جەهەنەمێکە هەرگیز لە بیرناچێتەوە .

[21] ئەو مرۆڤانەی دەبوو جیهان بهەژێنن لیکۆلینەوەیەکی مەیدانی نوسەرە کەلە کۆنگرەی سێهەمی گۆرەبەکۆمەلەکانی عێراقدا لە ١٨ی نیسانی ٢٠١١ پێشکەشکرا.

وێنەی قەڵای نزارکێ لەدهۆک

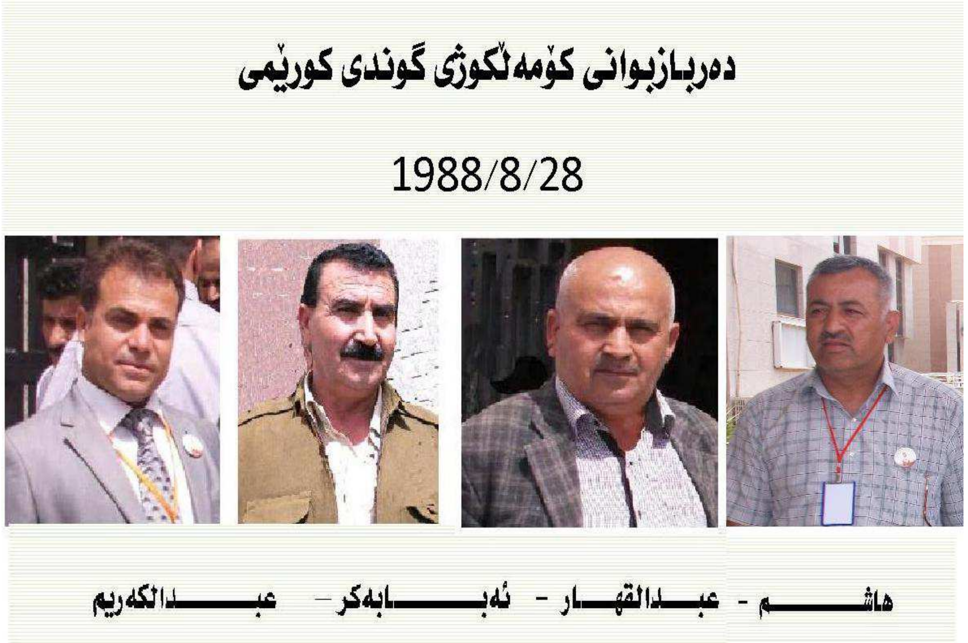

١. عەبدالفهار خەلیل محمد

٢. فتاح عبدالقادر فتاح

٣. ئەبابەکرعەلی سەعید

٤. عەبدالکریم نایف حسن

٥. صدقی عەبدولفادر فتاح

٦. هاشم محمد ڕەشید

ناوی ئەو کەسانەی لەکۆمەڵکوژی گوندی کورێمێ دەربازنەبوون وهەر لەجێدا گوللەبارانکران و کوژران :

1. **خەلیل محمد**
2. **سەلام خەلیل محمد**
3. **عەدنان خەلیل محمد**
4. ظاهر مصطفى صادق
5. زبير مصطفى صادق
6. **حميد عبدالله قادر**
7. **صديق عبدالله قادر**
8. **سگڤان عبدالله قادر**
9. **شعبان حسين قادر**
10. **سلام حسن ميرزا**
11. **صالح حسن ميرزا**
12. خالد مصطفى اسماعيل
13. صلاح مصطفى اسماعيل
14. جبار حمدى مصطفى
15. مراد عوسمان مصطفى
16. **عبدالرحمن حسين عمر**
17. حجى سليمان اسماعيل
18. **فتاح محمد فتاح**

19. **احمد يعقوب جاسم**
20. **محمد يعقوب جاسم**
21. **اكرم شريف فتاح**
22. **موسى شريف فتاح**
23. **عبدالستار شريف فتاح**
24. **نورى عبدالقادر فتاح**
25. فاضل حسن طاهر
26. رشيد جعفر طاهر
27. **مراد كريم يعقوب**

پاشکۆکان

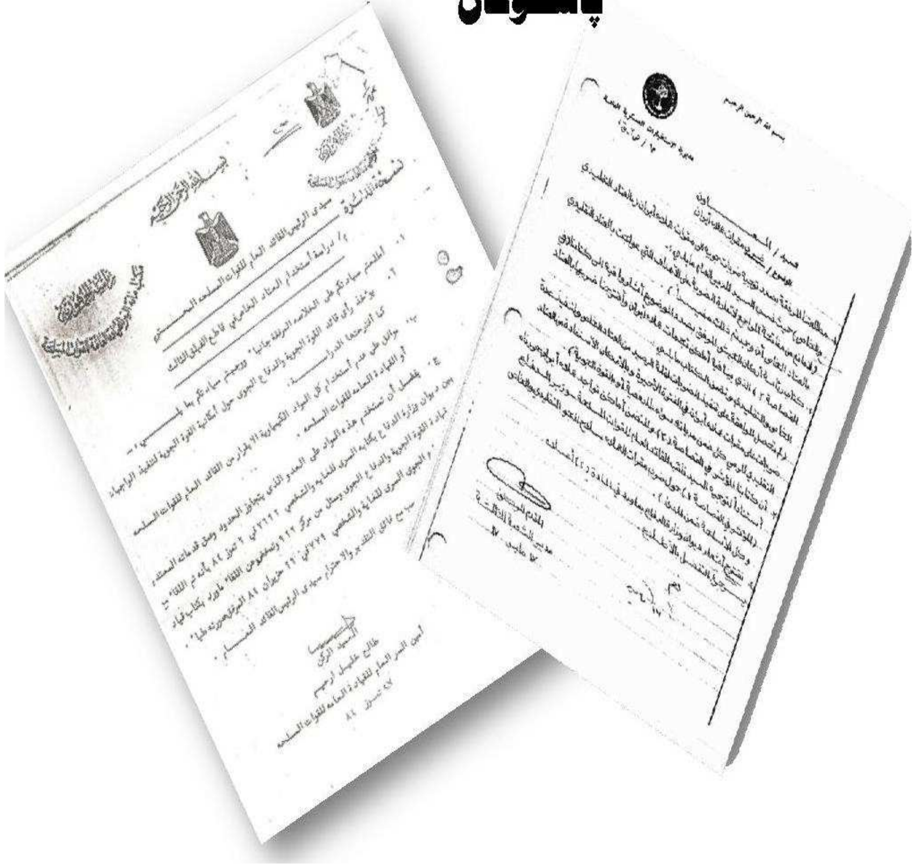

هاشم

دوای 23 ساڵ لەهەمان شوێنی کۆمەڵکوژییەکە دانیشتووە

هاشم و عبدالقهار

دوای 23 ساڵ لەهەمان شوێنی کۆمەڵکوژییەکە وەستاون

گۆڕستانی شەهیدانی گوندی کورێمێ

خانویەکی ڕوخاوی گوندی کورێمێ

گۆڕی دوشەهیدی کۆمەڵکوژی کورێمێ

کۆنگرەی سێهەمی گۆڕەبەکۆمەڵەکانی عێراق هەولێر١٧ی نیسانی ٢٠١١

لەراستەوە: ئەبابکر، عەدالەت عومەر، هاشم محمد، سمکۆسابیر، عبدالقهار خەلیل، عبدالکریم نایف

کۆنگرەی سێهەمی گۆڕەبەکۆمەڵەکانی عێراق هەولێر١٧ی نیسانی ٢٠١١

لەراستەوە: عومەرمحمد/ عبدالقهار خەلیل، ئیمان الرکابی، هاشم محمد

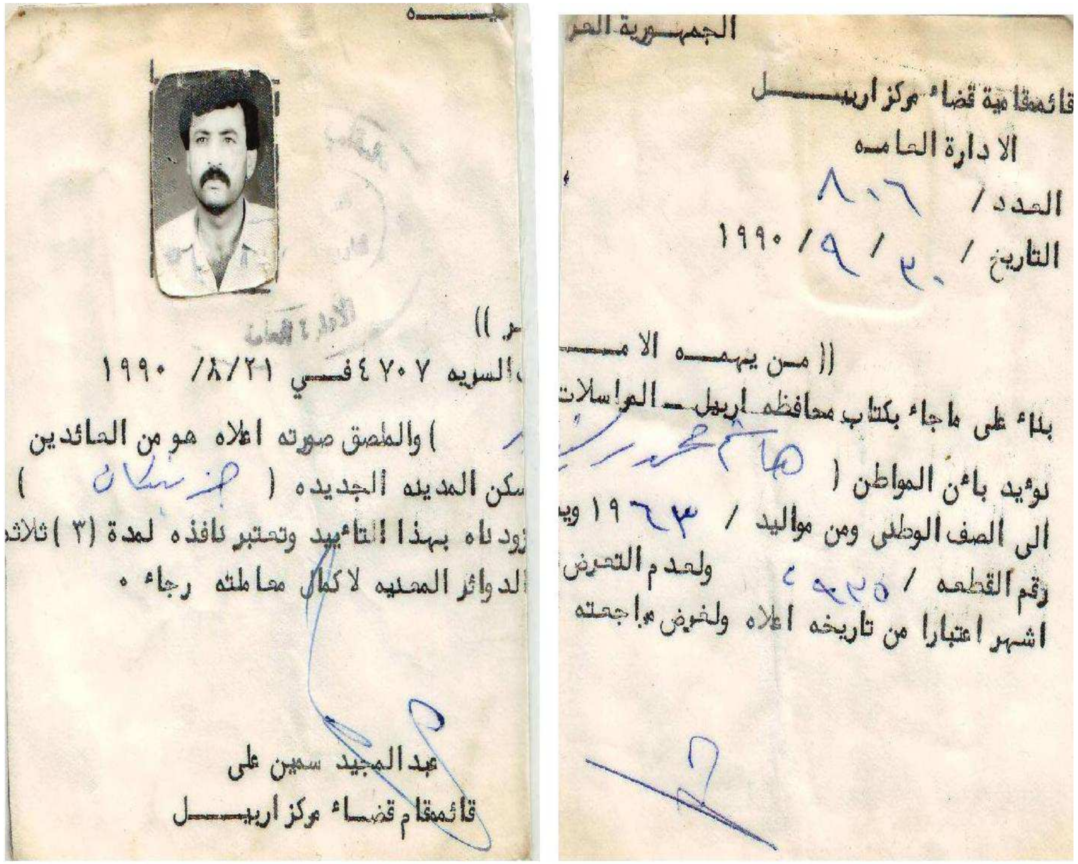

الجمهورية العر...
قائمقامية قضاء مركز اربيل
الادارة العامة
العدد / ٨٠٦
التاريخ / ٢٠/ ٩/ ١٩٩٠

((من يهمه الامـ...
بناء على ما جاء بكتاب محافظة اربيل - المواصلات...
نؤيد بأن المواطن (هاشم محمد ...)
الى الصف الوطني ومن مواليد / ١٩٦٣ وبـ...
رقم القطعه / ٥٢٥ ولعدم التعرض...
اشهر اعتبارا من تاريخه اعلاه ولغرض مراجعته

...ر))
...السريه ٤٧٠٧ في ٢١/٨/١٩٩٠
) والملصق صورته اعلاه هو من العائدين
...سكن المدينه الجديده (جزنيكان)
...زود له بهذا التأييد وتعتبر نافذه لمدة (٣) ثلاث...
الدوائر المعنيه لاكمال معاملته رجاءه

عبد المجيد سمين علي
قائمقام قضاء مركز اربيل

نوسراوی قایمقامی قەزای ناوەندی هەولێر بۆ هاشم کە لە ئۆردوگای جەژنیکا نیشتەجێ بێ

سەرچاوەو پەراوێزەکان

١. بروانە میدل ئێست وۆچ – جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد – چاپی دووەم -٢٠٠٤ وەرگێرانی محمد حەمەصالح توفیق- لاپەرە ٣٣٩-٣٤١ . بروانە ئەنفالکرنا بەهدینان عەلی بەندی- بەرگی سێهەم – چاپخانەی خانی (نهێنی شەڕێ دوماهییا ئەنفالی) لاپەرە ١٨٥ – ٢١٩ " مەبەست لەراپۆرتەکەی فەرماندەی فەیلەقی پێنج لیوارکن یونس محمد زەرب"ە کە شیکردنەوەیەکی وردی بۆ ئەنفالی کۆتایی کردووە.

٢. بروانە ئەنفالستان ژمارە (٨) لاپەرە ٩ دۆسێی ئەو پیاوانەی لە دۆزەخ گەرانەوە .

٣. بروانە میدل ئێست وۆچ – جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد – چاپی دووەم -٢٠٠٤ وەرگێرانی محمد حەمەصالح توفیق- لاپەرە ٣٦٦

٤. هەمان سەرچاوەی پێشووو

٥. بروانە میدل ئیست وۆچ جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد- ٢٠٠٤ چاپی دووەم وەرگێرانی محمد حەمە صالح توفیق . لاپەرە ٣٧٠ .

٦. لەکۆنگرەی سێهەمی گۆڕەبەکۆمەڵەکان کەماوەی سێ رۆژ پێکەوە بووین ئەبابکر بەدەم گێرانەوەی ئەو چیرۆکەوە دەرەلینگی شەرواڵە کوردیەکەی راکێشاو شوێن پۆستاڵەکانی ئەو

ئەفسەرەی پیشاندام کە هەتا ئێستاش شوێنەواری دیارە..!!-
نوسەر

٧. بروانە میدل ئیست وۆچ جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد- ٢٠٠٤ چاپی دووەهەم وەرگیرانی محمد حەمە صالح توفیق

٨. لەراستیدا ئەوانەی لەو تاوانەدا کوژران ٢٧ کەس بوون، چونکە لەکۆی ٣٣ کەس ٦ یان دەربازبوون کە یەکێکیان فتاح خەلیل برای صدقی خەلیل بوو، کە دواتر بێسەروشوێنکرایەوە بەو پێیە دەبێت تەرمەکانی کوریمێ ٢٧ کەس بووبن نەك ٢٦ .

٩. میدل ئێست وۆچ هەمان سەرچاوەی پێشەوە .

١٠. لە راپۆرتەکەی میدل ئێست وۆچدا کە ئێستا بریتیە لە کتێبێکی گەورە (جینۆساید لەعێراقو پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد- وەرگیرانی محمد حەمە صالح توفیق) لەوێداو لە بەشی ئەنفالی کۆتاییدا ، باسی هەڵدانەوەو ڕووپێو کردنی ئەم گۆڕانە کراوە لە کۆمەڵگای بەحرکە ـ جێژنیکان .

١١. لەهەمان راپۆتدا باس لەهەڵدانەوەی ئەو گۆڕەشکراوە لە کۆمەڵگای بەحرکە کە زۆرلەئەنفالکراوەکانی ناوچەی بادینانی بۆ راگوێزرابوون.

١٢. هەژار عەزیز سورمێ کوردو جینۆسایدو ئیبادەکردن – ٢٠٠٦ لاپەرە ٢٢٧- ٢٣٠ - هەرچەندە هەردوو گوندی برجینیو وەرمیلێ لە خشتەکەی پارێزەر هەژار سورمێ دا ناویان نەهاتووە بەڵام ئەو دوو گوندەش بەرچەکی کیمیاوی کەوتوونو قوربانییانداوە.

١٣. ئەو ئامارەی ئاماژەی بۆکراوە لەدەستنوسێکی رێکارمزوری وەرگیراوە کە بۆ ساڵنامەی ئەنفالستانی ناردووەو هێشتا بڵاونەکراوەتەوە.

١٤. ئەنفالکرنا بهدینان چاپێ سێ – چاپخانا خاك راپۆرتی ئەنفالی کۆتایی لاپەرە ٢١٨ .

١٥. چاوپێکەوتنی میدڵ ئیست ووچ، دهوك، ٢ ی حوزیرانی ١٩٩٢. بۆ زانیاری زیاتر بروانە جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد ٢٠٠٤ لاپەرە ٣٤٣ .

١٦. بروانە شۆڕش حاجی (الانفال الکورد و دوله االعراق) سلیمانی – ٢٠٠٥ ترجمه میدریه الترجمه/ وزاره الپقافه ص ١٧٧ – ١٨٠

١٧. مەزندەی سوپا ئەوەبووە کە ژمارەی هێزەکەی پارتی خۆی لە ١٨٠٠ تا ٢٠٠٠ جەنگاوەردەدا لە بادیناندا بە سەر نزیکەی شەش کۆمیتەی ناوچەییدا دابەش بووە. هەروا ٢٥٠ـــ ٣٠٠ پێشمەرگەی یەکێتی لە دۆڵی زێوەشکان بوون. هەروەها ٢٠٠ ـ ٢٢٠ کەسی حزبی شیوعی عێراق و ٧٠ چەداری پارتی گەلی سەربە سامی عبدالرحمن.

١٨. چاوپێکەوتنی میدڵ ئیست ووچ لە گەڵ هۆشیار زێباری، واشنتۆن، ٧ ی حوزێرانی ١٩٩٣.

١٩. بروانە جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەر کورد – چاپی دووەم ٢٠٠٤ وەرگیرانی محمد حەمەصالح تۆفیق لاپەرە ٣٤٣ .

٢٠. شۆرش حاجی هەمان سەرچاوەی هەمان لاپەرە.

٢١. دیداری مەیدانی نوسەر لەگەڵ هەندێك لەدەربازبوانی ناوچەکە .

٢٢. ئەو مرۆڤانەی دەبوو جیهان بهەژێنن لیکۆلینەوەیەکی مەیدانی نوسەرە کەلە کۆنگرەی سێهەمی گۆڕەبەکۆمەلەکانی عێراقدا لە ١٨ی نیسانی ٢٠١١ لە شاری هەولێر پێشکەشکرا.

* (**طلقة رحمة**) یان گوللەی بەزەیی، لەسەروەختی دەسەلاتی بەعسدا ووشەیەکی باو بوو، کردەوەیەکە زیاتر لەگاڵتەجاڕی دەچی لە فەرهەنگی مافی مرۆڤدا، چونکە دوا گوللەیە لە پاش دەسڕێژکردن دەنرێ بە شوێنێکی هەستیاری ئەو کەسەوە کەوا بریاری کوشتنیدراوە بە گوللەبارانکردن، بۆ دڵنیابوون لەوەی کە بە تەواوی بێ گیان بووە زۆرجار دگتۆرێکی بەعسی ئەو کارە نامەردانەی دەکرد ـ

ماڵپەڕەکان :

ماڵپەڕی ناوەندی هەڵەبجە دژبەئەنفالکردنو جینۆسایدکردنی گەلی کورد- چاک (www.chakinfo) .

ماڵپەڕی گلگامیش .http://www.gilgamish.org/viewarticle (نص اللائحة الايضاحية المقدمة من قبل هيئة الدفاع عن ضحايا جريمة الانفال الى محكمة الجنايات العراقية العليا)

- http://saddamscruelty.blogspot.com/ **القسوه لدى صدام حسين**

پرۆفایل

ه

رمحەمەد قادر سالی **١٩٦٨** لەدایکبووە.

- خاوەنو سەرنوسەری گۆڤاری ئەنفالستان .
- دەرچووی پەیمانگای هونەرەجوانەکانی سلیمانی بەشی شانۆیە
- بەیۆەبەری ناوەندی چاك ه لەکوردستان.
- ساڵی ٢٠٠١-٢٠٠٢ خاوەنی بلاوکراوەی سپیدەبووە.
- شەرەفی ئەندامێتی فەخری لەرێکخراوەوکۆمەڵەکانی قوربانیانی کیمیابارانی دۆڵی بالیسانو دۆڵی جافایەتیو رێکخراوی"کارا" بۆ ئەنفالودەستەی ناساندنو بوژاندنەوەی گۆپتەپەی شەهید پیبخشراوە.
- بۆردی رێکخراوی سپی بۆ ناوچەکیمیابارانکراوەکانی کوردستانە.
- بەخۆبەخش سەرپەرشتی چەندین پرۆژەی فریاگوزاریو هوشیاری لەگوندە کیمیابارانکراوەکانو ئەنفالکراوەکان کردووە
- رێزلێنانی کەسوکاری قوربانیانو رێکخراوەکانیانی پێشکەشکراوە .
- بەردەوام لە مالپەرو رۆژنامەکاندا دەربارەی ئەنفالو جینۆساید دەنوسێ.
- چالاکێکی بواری مافی مرۆڤە .